

PUČKO OTVORENO UČILIŠTE BUJE
UNIVERSITÀ POPOLARE APERTA DI BUIE

ACTA BULLEARUM III.

MOMJAN I ISTRÀ:
LOKALNA ZAJEDNICA I REGIJA SJEVERNOG JADRANA
(POVIJEST, UMJETNOST, PRAVO, ANTROPOLOGIJA)

MOMIANO E L'ISTRIA:
UNA COMUNITÀ E UNA REGIONE DELL'ALTO ADRIATICO
(STORIA, ARTE, DIRITTO, ANTROPOLOGIA)

ZBORNİK MEĐUNARODNOG ZNANSTVENOG SKUPA
ATTI DEL CONVEGNO SCIENTIFICO INTERNAZIONALE DI STUDI
Momjan – Momiano, 14 – 16. VI. 2013.



Buje – Buie, 2017.

**PUČKO OTVORENO UČILIŠTE BUJE
UNIVERSITÀ POPOLARE APERTA DI BUIE**

REDAKCIJA I ADMINISTRACIJA – REDAZIONE ED AMMINISTRAZIONE

Trg J.B.Tita 6, Buje – Piazza J.B.Tito 6, 52460 Buje - Buie
Tel/fax (052) 772 023
info@uciliste-buje.eu

UREDNIŠTVO – COMITATO DI REDAZIONE

Lorella Limoncin Toth
Rino Cigui
Tanja Šušflaj
Claudio Povoło

ODGOVORNI UREDNIK – REDATTORE RESPONSABILE

Lorella Limoncin Toth

***Priprema fotografija, oblikovanje i prijelom
Preparazione delle fotografie, soluzione grafica e composizione***
COMGRAF d.o.o. Umag

Lettori – Revisori dei testi

Lorena Monica Kmet, hrvatski/croato
Rino Cigui, talijanski/italiano

Prijevod na hrvatski jezik – Traduzione in lingua croata

Lorena Monica Kmet

Prijevod na talijanski jezik – Traduzione in lingua italiana

Tanja Šušflaj

Prijevod na engleski jezik – Traduzione in lingua inglese

Marijana Anđelković - Stechow
Michael Stechow

Tisak – Stampa

Comgraf d.o.o. Umag

Naklada – Tiratura

200

Naslovnica – Copertina

Matija Zelić

Katastarski nacrt momjanskog dvorca u XVIII. st.

Il castello di momiano nel XVIII sec. concepito come documento catastale

Bartolo Tonini, Ulje na platnu - Olio su tela, 1784, 95,5 x 63 cm

Državni arhiv u Veneciji - Archivio di Stato di Venezia

Tiskanje dovršeno – Finito di stampare:

2017.

ISTRA I MOMJANŠTINA U MLETAČKO DOBA
L'ISTRIA E IL MOMIANESE IN EPOCA
VENEZIANA

MOMJAN U MLETAČKO DOBA: ODABRANE TEME OD XIV. DO XVIII. STOLJEĆA

Sveučilište Jurja Dobrile, Pula
Filozofski Fakultet - Odsjek za povijest
sbertosa@unipu.hr

UDK 930.85(497.571Momjan)(093)“13/17“

Sažetak

Rad započinje osvrtom na položaj Momjana, njegove sakralne objekte te kratki pregled prošlosti do dolaska pod vlast Mlečana u XVI. stoljeću. Objasnjene su veze Momjana i Pirana, momjanski statut iz 1521., momjanski prijepis Istarskog razvoda iz 1548. i momjanski katastik (XV.-XVI. stoljeće). Naselje je zabilježeno u mnogobrojnim izvješćima koja su mletački rektori slali vladi u Veneciju. Kada je 1548. utvrdu kupila obitelj Rota, započinje novo poglavlje u prošlosti ovoga kraja koje traje sve do druge polovice XIX. stoljeća. Interesantni su i opisi Momjanštine koje su nam ostavili novovjekovni istraživači Istre Fortunato Olmo, Nicolò Manzuoli, Giacomo Filippo Tomasini i Prospero Petronio (svi iz XVII. stoljeća). Mnogobrojni nalazi Momjan nedvojbeno potvrđuju kao mjesto vrlo zanimljive prošlosti, ne samo one najstarije, već i novije. Zabilježen u radovima mnogobrojnih povjesničara i proučavatelja istarske prošlosti, Momjan i danas privlači pozornost različitih stručnjaka, pri čemu u budućnosti posebnu pažnju valja obratiti na otkrivanje i analizu još uvijek nepoznatih arhivskih dokumenata.

Rad je nastao kao dio znanstveno-istraživačkih projekata “Istarsko društvo XVI.-XIX. stoljeća: povijesne i kulturološke teme” i “Povijest Zapadne Hrvatske: Istra, Kvarnersko primorje, Gorski kotar, Lika”, koje financira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

I. Uvodne napomene

Gradić Momjan nalazi se sjeveroistočno od Buja, u blizini državne granice između Hrvatske i Slovenije. Dominira dolinom rijeke Dragonje, od koje je odvojen usjekom potoka Poganja (Argilla). Sastoji se od dvaju dijelova: Gornjeg Momjana (285 m), gradića, te Donjeg Momjana (275 m), koji obuhvaća kaštel na litici. Naseljeni je dio okupljen oko dvije glavne ulice: Gorinja Vas i Dolinja Vas. U okolici se nalaze sela Sorbar, Merišće, Oskoruš, Brda, Brič, Kućibreg i Vrnjak.¹

Mnogobrojni nalazi, među kojima su najpoznatiji oni iz pećine Cingarella, te na gradini Monte Fineda, svjedoče da je njegovo područje bilo naseljeno još u prapovijesti.²

¹ D. ALBERI, *Istria: Storia, arte, cultura*, Trieste 1997., str. 485.-487. (Brda), str. 490.-491. (Kućibreg), str. 500.-511. (Merišće, Momjan i Oskoruš), str. 600.-601. (Sorbar) i str. 604. (Vrnjak). Interesantno je spomenuti činjenicu da postoji još nekoliko lokaliteta sličnog imena: primjerice, Momianel (Mugnanel, Mimilianum) na Valturskom polju kod Pule, Momiano (zaselak mjesta Rorà (967 m) blizu gradića Torre Pellice, jugozapadno od Torina) i Momigliano (zaselak naselja Rivalta Trebbia, jugozapadno od Piacenze).

² Vidjeti: C. MARCHESETTI, *I castellieri preistorici di Trieste e la Regione Giulia*, Trieste 1903.; 1981.; K. BURŠIĆ-MATIJAŠIĆ, *Gradine Istre. Povijest prije povijesti*, Pula 2007., str. 443.-444.

Naselje se prvi put spominje u srednjem vijeku, no podaci o točnoj godini u literaturi razlikuju se: negdje se spominje povelja cara Konrada II. iz 1035.³, drugdje diploma cara Henrika IV. (koji je vladao od 1050. do 1106.), kojom je stanoviti Sigeardo investituroom dobio Istarski markizatski teritorij.⁴

³ C. DE FRANCESCHI, Il ramo dei Duinati di Momiano e il suo secolo di storia, *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* (dalje: *AMSI*), vol. L, Pola 1940., str. 79.; *Istarska enciklopedija*, urednici M. BERTOŠA i R. MATIJAŠIĆ, Zagreb 2005., natuknica Sunčice MUSTAČ na str. 502. Povelja koju car Konrad II. daje Kopranima, za koju neki sumnjaju da predstavlja falsifikat iz kasnijeg vremena, jedan je od najinteresantnijih dokumenata istarske srednjovjekovne prošlosti. Gradani Kopra zamolili su cara da ih oslobodi različitih pritisaka kojima su bili izloženi zato što su mu odani te da im posebnom vladarskom poveljom potvrdi i zajamči legitimnost običaja po kojima su živjeli njihovi preci. Car im je izašao u susret i izdao diplomu. Osim na Koprane, isprava se odnosila i na žitelje Oskoruša (Fontana Fusca), Brda (Vardavegla), Merišće (Valle Mauriaca, Villa di Merischie), Hrvoja (Torre Capriaca, Carvoi) i Briča (Corte Bruze), koji su se nalazili na momjanskoj granici (*lungo il confine di Mimiliano*) i tada pripadali Kopraru. Diplomom se zabranilo da vojvode, nadbiskupi, viskupi, markizi, grofovi i sl. zlostavljaju stanovnike te da im nameću poreze i obveze. Zapovjedilo im se da ih puste živjeti u miru. Žitelji su mogli slobodno trgovati po čitavom carstvu, bez ikakvih prepreka. Bilo je predviđeno da se prekršitelji ovog zakona kazne globom od 1000 zlatnih libri, od čega je polovicu trebala dobiti carska komora, a polovicu žitelji Kopra. B. BENUSSI, Nel Medio Evo. Pagine di storia istriana, *AMSI*, vol. XIII, fasc. 1-2, Parenzo 1898., str. 63.-64.

⁴ S. ROTA, Notizie sui tre casati di Momiano, *Archeografo Triestino*, vol. XII n. s., fasc. III-IV, Trieste 1885., str. 251. O srednjovjekovnoj povijesti

Momjan je zatim zabilježen među mnogobrojnim istarskim kaštelima koje je poznatom darovnicom iz 1102. markiz Ulrich II. Weimar-Orlamünde ustupio akvilejskim patrijarsima⁵, koji su ga početkom XIII. stoljeća dali grofovima Devinskim.⁶ Vjerojatno je već tada na mjestu današnjeg kaštela postojala utvrda, kojom su potom upravljali namjesnici grofova Goričkih.⁷ Gospodar Momjana bio je saveznik Općine Piran već od XIII. stoljeća, a posebice tijekom piransko-koparskih sukoba.⁸

Srednjovjekovna povijest Momjana ispunjena je žestokim borbama zbog različitih interesa suprotnih strana, u kojima su se posebice isticali gospodari Pietrapelose, smrtni neprijatelji momjanskog feudalca Biachina, kojeg su 1274. prijevarom dali ubiti u vlastitom krevetu, za što su vrlo strogo kažnjeni ne samo pljačkom svoje utvrde, već i dekapitacijom.⁹

Tijekom učestalih sukoba između akvilejskog patrijarha i Venecije (1304.-1310.), uz intervenciju grofa Alberta II. Goričkog, koji je čas bio na strani prvoga, a čas protiv njega, Momjanština je u više navrata opljačkana i uništena, posebice sela Sorbar i Merišće.¹⁰ No, i momjanski su feudanci pljačkali susjedna područja, pa je Senat često protiv njih poduzimao kaznene mjere.¹¹

Među momjanskim je gospodarima interesantna obitelj Raunach (Raunicher), za koju - uz činjenicu da su bili njemački baruni koji su posjede imali i izvan Istre - Tomaso Luciani smatra da vuče podrijetlo s talijanskog područja, preciznije iz Ravenne. Postoji i mišljenje da su se izvorno zvali Ravignani i potjecali iz Firence.¹² Kao godina njihovo

vog dolaska u Momjan spominje se 1313.¹³, iako se navodi podatak da od tada pa do 1508. o Raunachima u Momjanu ne znamo ništa¹⁴; drugi smatraju da su u Momjan došli tek u drugoj polovici ili koncem XV. stoljeća.¹⁵ Kaštel je stradao u napadu Mlečana sredinom XIV. stoljeća, a obnovili su ga Habsburgovci.¹⁶

U kasnom srednjem vijeku Momjanština se pojačano naseljavala došljacima. Prema podacima iz 1449. na tom je području, kao i u okolici obližnjega Grožnjana, bilo morlačkih obitelji koje su pred Osmanlijama pobjegle iz Bosne na zapad, te su na Bujštini dobile zemljišne posjede. Glavari tih obitelji bile su Mihovil Pavečić, Ivan Narević i Matija Drušković.¹⁷

U doba dok još nije pripao Mlečanima, Momjan je u pravno-kaznenom smislu bio vezan za Pazin, središte austrijske Istre. No, ne spominje se u knežijskom urbaru iz 1498., najstarijem dosad poznatom dokumentu tog tipa u austrijskoj Istri, jer je bio privatna gospoštija s vlastitim urbarijalnim propisima, pa su lokalni prihodi pripadali mjesnim feudalnim gospodarima, a ne knežijskoj fiskalnoj komori.¹⁸

Sredinom XVI. stoljeća utvrdu je kupio Simone Rota: pregradio ju je u trapezoidni kaštel s kvadratnom kulom, unutar kojeg je podignuo i kapelu sv. Stjepana. Postojale su u njemu i prostorije za stanovanje.¹⁹ U kaštel se ulazilo preko mosta, najprije drvenog, a kasnije kamenog.²⁰ Jezgru Momjana čine bogate građanske kuće iz razdoblja XVII.-XIX. stoljeća, među kojima se posebice ističe kuća Rota iz 1600.²¹

Po gradiću Momjanu ime nosi jedan od prijepisa Istarskog razvoda koji je u tamošnjem kaštelu 1880. pronašao grof Stefano Rota, zajedno s talijanskim prijevodom koji je 1548. sastavio buzetski kanonik Ivan / Giovanni Snebal.²²

Momjana usp. i G. DE VERGOTTINI, *Lineamenti storici della costituzione politica dell'Istria durante il Medio Evo*, seconda edizione, Trieste 1974., passim.

⁵ C. DE FRANCESCHI, *L'Istria: note storiche*, Parenzo 1879., str. 99.; B. BENUSSI, *Nel Medio Evo. Pagine di storia istriana*, AMSI, vol. X, Parenzo 1895., str. 460.; vol. XI, fasc. 1-2, Parenzo 1896., str. 147.; D. GRUBER, *Povijest Istre*, Zagreb 1924., str. 73.-74.

⁶ Vidjeti: C. DE FRANCESCHI, *Il ramo dei Duinati di Momiano*, *nav. dj.*, str. 75.-111. O prvim gospodarima Momjana usp. i: M. TAMARO, *Il castello di Momiano e sue vicende storiche fino all'estinzione del primo casato*, *L'Istria*, anno XI, Parenzo 1892., str. 534.-535. i P. KANDLER, *Codice Diplomatico Istriano, volume terzo: anni 1300-1399*, Trieste 1986., str. 1189.-1190. Na koncu dokumenta od 4. studenog 1343. stoji napomena da su Gorički Momjan dobili 1308. Momjanski su feudanci posjede imali i u Furlaniji.

⁷ Istarska enciklopedija, *nav. dj.*, natuknica Sunčice MUSTAČ na str. 502.

⁸ S. ROTA, *Notizie sui tre casati di Momiano*, *nav. dj.*, vol. XII n. s., fasc. III-IV, str. 253.; usp.: Bibliografija: "L'Archeografo Triestino" edito per cura della Società del Gabinetto di Minerva in Trieste, AMSI, vol. IV, fasc. 3-4, Parenzo 1888., str. 488.

⁹ C. DE FRANCESCHI, *Storia documentata della Contea di Pisino*, AMSI, vol. X.-XII., n. s., Venezia 1963., str. 296.

¹⁰ B. SCHIAVUZZI, *La malaria in Istria. Ricerche sulle cause che l'hanno prodotta e che la mantengono*, AMSI, vol. V., fasc. 3-4, Parenzo 1889., str. 397.

¹¹ Isto, str. 398.

¹² S. ROTA, *Notizie sui tre casati di Momiano*, *nav. dj.*, vol. XII n. s., fasc. III-IV, str. 260.-261.

¹³ S. ROTA, *Notizie sui tre casati di Momiano*, *nav. dj.*, vol. XIII n. s., fasc. II, Trieste 1887., str. 275.; B. BENUSSI, *Nel Medio Evo. Pagine di storia istriana*, AMSI, vol. XI, fasc. 3-4, Parenzo 1896., str. 351.

¹⁴ S. ROTA, *Notizie sui tre casati di Momiano*, *nav. dj.*, vol. XII n. s., fasc. III-IV, str. 261.

¹⁵ C. DE FRANCESCHI, *Storia documentata*, *nav. dj.*, str. 298.

¹⁶ Isto, str. 32.; Istarska enciklopedija, *nav. dj.*, natuknica Sunčice MUSTAČ na str. 502.

¹⁷ B. SCHIAVUZZI, *Cenni storici sull'etnografia dell'Istria*, AMSI, vol. XVIII, fasc. 1-2, Parenzo 1901., str. 86.

¹⁸ C. DE FRANCESCHI, *Storia documentata*, *nav. dj.*, str. 153.

¹⁹ Vidjeti: E. ZINATO, *Momiano e il suo castello*, Trieste 1966.; L. FOSCAN, *I castelli medioevali dell'Istria*, 1992.

²⁰ C. DE FRANCESCHI, *Storia documentata*, *nav. dj.*, str. 294.

²¹ O toponimiji Momjana i okolice vidjeti: G. GRAVISI, *Toponomastica del Comune di Buie d'Istria*, AMSI, vol. XLIX, fasc. 1-2, Pola 1939., str. 172.-179. (Brda, Merišće i Momjan).

²² Istarski razvod je opširan hrvatskoglagoljski spomenik, sastavljen kao javna isprava o razgraničenju posjeda pojedinih istarskih općina, odnosno njihovih feudalnih gospodara: goričko-pazinskog kneza, akvilejskog patrijarha i mletačke vlasti. Prvi ga je - u Kukuljevićevom "Arkivu" 1852. - tiskao političar i osnivač Hrvatske stranke prava Ante Starčević, koji ga je nazvao "Razvod istrijski od god. 1325." Trojica javnih bilježnika pratila su razvodno povjerenstvo, koje je u 21 dan prešlo oko 150 km spornog područja, a svaki od njih pisao je original na svojem jeziku: hrvatskom, latinskom i njemačkom. Notar glagoljskog originala bio je

II. Sakralni objekti

Na prvome mjestu valja spomenuti župnu crkvu sv. Martina (270 m) iz XV. stoljeća, koja je nastala pregradnjom starije ranogotičke crkve. Posvećena je 1567., a produžena 1859. Ima pet zidanih oltara; glavni oltar je mramorni, sa svetohraništem i kipovima Sv. Martina i Sv. Stjepana Prvomučenika. Na ostalim oltarima su prikazi Sv. Blaža, Sv. Franje Asiškog, Sv. Valentina, Sv. Jeronima i Sv. Antuna Padovanskog, a na bočnom je drveni kip Blažene Djevice Marije s Djetetom. U crkvi postoji i mramorna propovijedaonica na stupu (iz 1874.), krstionica u zidu s metalnim vratašcima te dvije škropionice od kojih je jedna na stupu; iznad glavnog ulaza nalazi se pjevalište. Zvonik je odvojen od crkve, a visok je 22 m. Župni arhiv postoji od 1584.

Od sakralnih objekata ističu se i crkve sv. Petra Apostola (iz XVIII. stoljeća) te sv. Roka na groblju (iz 1840., s oltarom na kojem je drveni kip Sv. Roka). Crkva sv. Maura (ili Majke Božje od Zdravlja, 326 m), u istoimenom naselju, izgrađena je 1860. na mjestu starije; u sklopu nje nalazi se i zvonik visok 19 m, napravljen iste godine. Crkva ima zidani oltar s kamenim kipovima Sv. Maura i Sv. Josipa.

Izvan Momjana nalazi se i crkva sv. Ivana Krstitelja (245 m) na groblju u Merišću. U Oskorušu je crkva sv. Jurja (332 m, iz 1785., također sagrađena na mjestu starije) te na groblju crkva sv. Katarine (izgrađena i blagoslovljena 1957.). Na groblju u Sorbaru postoji crkva sv. Lucije (310 m): ima oltar sa slikom BDM s Djetićem, sv. Lucije i sv. Sebastijana.²³

Brda su do 1578. bila u sastavu momjanske župe, a od tada su samostalna kapelanija. Župna crkva sv. Jakova izgrađena je u XVI. stoljeću, a obnovljena je 1933. Zvonik-kula odvojen je od crkve, a sagrađen 1924.-1925. Visok je 16 m i ima jedno zvono. Župni arhiv postoji od 1838. Župa sv. Jakova Apostola na Brdima osnovana je 1947. Groblja su dva: Brič i Vrnjak.

Župna crkva sv. Jakova Apostola na Brdima (408 m) jednobrodna je građevina sa sakristijom; glavni oltar je zidani, na njemu je svetohranište i pala na kojoj su prikazani likovi apostola Jakova Starijeg, Mlađeg i Filipa. Postoji oltar sa slikom BDM Sv. Krunice, Sv. Dominika i Sv. Skolastike, te oltar s gipsanim kipom Sv. Antuna Padovanskog. Crkva ima škropionicu i pjevalište.

pop Mikula, plovnik Gologorice. Niti jedan se original nije sačuvao. Notar Jakov Križanić učinio je 1502. prijepis na sva tri jezika, ali se sačuvao samo hrvatskoglagoljski koji je 1546. prepisao žminjski i tinjanski kanonik Levac Križanić, također notar. Sačuvana su dva njegova prijepisa: kršanski (danas u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu) i momjanski (pohranjen u Državnom arhivu u Rijeci). O njemu: J. BRATULIĆ, *Istarski razvod: studija i tekst*, Pula 1978.; Istarska enciklopedija, *nav. dj.*, natuknica Josipa BRATULIĆA na str. 332.

²³ Podaci su preuzeti iz: *Crkva u Istri: osobe, mjesta i drugi podaci Porečke i Pulske biskupije (stanje 1. siječnja 1991. godine)* (uredili Marijan BARTOLIĆ i Ivan GRAH), Pazin 1991., II. popunjeno izdanje, str. 91.-92.; Istarska enciklopedija, *nav. dj.*, natuknica Sunčice MUSTAČ na str. 502.

Na groblju u Briču smještena je crkva sv. Marije Magdalene Pokajnice (387 m), koja na pročelju ima preslicu i jedno zvono; unutra je kameni oltar okrenut prema puku te slika na platnu koja prikazuje Sv. Mariju Magdalenu.

Na groblju u Vrnjaku postoji crkva Blažene Djevice Marije Žalosne (370 m), koja je blagoslovljena 1901.; i ona na pročelju ima preslicu i jedno zvono, a u njoj se nalazi kameni oltar s drvenim kipom BDM Žalosne.

Na Kućibregu je crkva sv. Justine Djevice Marije (432 m), sagrađena 1781., a obnovljena 1974.; na pročelju ima preslicu i dva zvana. Oltar je okrenut prema puku. Kućibreg je bio stari feud novigradskih biskupa, dan u najam 1465. Pomicanjem republičke hrvatsko-slovenske granice 1956. kapelanija Topolovac potpala je pod Sloveniju, a njezina sela Kućibreg, Dugobrd i Škrliči ostala su u granicama Hrvatske. Biskupskim dekretom iz 1986. pripojena su župi Brda.²⁴

III. Mletačko doba

Ovaj period momjanske prošlosti započinje u prvoj polovici XVI. stoljeća, tijekom ratnih sukoba Cambraiske lige (1508. – 1523.), koji su se vodili između Mletačke Republike i Habsburške Monarhije.²⁵ Do tada je kaštel pripadao bogatoj i moćnoj obitelji Raunach, koja je dala niz nadvojvodinih službenika i kapetana, a imala je u svojem posjedu i neke druge utvrde. Mletački su vojnici Momjan oduzeli Austrijancima najprije 1508. te ponovno 1510. U potonjoj se akciji posebice istaknuo ugledni koparski plemić Domenico Tarsia, koji je vodio vojnike generala Andree Civrana. Dukulom dužda Leonarda Loredana od 28. svibnja 1510. te mirovnim ugovorom kojim je rat završio Momjan je dodijeljen Općini Piran i to za zasluge koje su Piranci imali kao istaknuti sudionici u mletačkim borbama protiv Trsta, Devina i Pazina.²⁶

Tijekom rata, rašporski je kapetan Giovanni Navagero od mletačke vlasti 1508. dobio zadaću obaviti prvi statistički popis zauzetih dijelova knežije. Prema njemu, Momjan (*Mumyan*) i Brda imali su 64 ognjišta, odnosno 91 muškarca sposobnog za rat.²⁷

Prema postignutom dogovoru iz svibnja 1510., žitelji kaštela Momjana (*Castel di Mumian*) izjavili su da žele biti pripojeni piranskoj općini.²⁸ Stoga je nakon zauzimanja utvrde mletački zapovjednik dopustio da Općina Piran čuva

²⁴ Podaci su preuzeti iz: Crkva u Istri, *nav. dj.*, str. 45.-46.; Istarska enciklopedija, *nav. dj.*, natuknica Nataše NEFAT na str. 98.-99.

²⁵ Mirovni ugovor na koncu rata Cambraiske lige 1523. Momjan je potvrdio kao posjed Mletačke Republike, a feud Bernardina Raunacha. C. DE FRANCESCHI, *Storia documentata, nav. dj.*, str. 63. i 69.

²⁶ *L'Istria*, anno VII, n. 11, sabato, 13 marzo 1852., str. 41.-43.

²⁷ C. DE FRANCESCHI, *Storia documentata, nav. dj.*, str. 57..

²⁸ Senato Mare – Cose dell'Istria: Senato Mare, vol. XVII (1508-1512), *AMSI*, vol. IX, fasc. 1-2, Parenzo 1894., str. 92.-93.

stečeni ratni plijen, za što je blagajni Sv. Marka morala godišnje plaćati 60 dukata. No, ta se odredba nije poštovala, o čemu postoji spomen u zapisu s konca siječnja 1516. m. v. (tj. 1517.). Traži da podmirivanje duga u roku od tri mjeseca, a u suprotnom će dužnik morati dati i 10 % kamata kazne.²⁹ Malo potom, početkom veljače iste godine, zabilježeno je da Općina Piran niti nakon što je prozvana kao dužnik nije ništa platila, pa joj je ponovno zapovjedbno to učiniti do kraja ožujka ili će u suprotnom izgubiti Momjan te će ga se dati Kopru.³⁰

Kada je rat Cambraiske lige završen³¹, Bernardino Raunach htio je ponovno dobiti Momjan, pa je zatražio pomoć habsburškog cara Maksimilijana I. O tom se pitanju raspravljalo i na mirovnim pregovorima u Trentu (1535.), gdje je određena nova mletačko-austrijska granica u Istri.³² Raunach je tada formalno uspio vratiti kaštel, ali je Općina Piran za čuvara utvrde postavila kapetana Andreasa de Düra, koji je bio mletački plaćenik. U trenutku kada je trebao predati kaštel, odbio je to učiniti, pa je tek nakon dukala dužda Francesca Donata iz 1547. Raunach uspio otjerati “tvrdoglavog uzurpatora”, iako ga je on i dalje uznemiravao (dokument 1).³³ No, u međuvremenu je obitelj Raunach odlučila preseliti se u Njemačku, na carski dvor na kojem su neki njezini članovi dobili važne funkcije. Zato je Momjan stavila na prodaju. Tako ga je 1548. za 5555 zlatnih dukata kupio Simone Rota iz Bergama³⁴, koji se nekoliko godina ranije doselio u Piran. Prodavatelj Raunach ustupio je kupcu Rotti vlasništvo nad kaštelom i teritorijem Momjana (koji je graničio s Kopro, Piranom, Bujama i Grožnjanom), selo Barčeneglu na području Završja³⁵, dva imanja u selu Sorbar, desetine u Merišću te pravo donošenja prvostupajskih presuda.³⁶ Obitelj Rota bila je posljednji vlasnik starog kaštela Momjana, a napustila ga je 1835., kada se u njemu više nije moglo stanovati.³⁷ Tada se preselila u kuću na početku Dolinje Vasi, a ta je zgrada 1954. izgorjela u požaru.

²⁹ Senato Mare – Cose dell’Istria: Senato Mare, vol. XVIII (1513-1516), AMSI, vol. IX, fasc. 1-2, Parenzo 1894., str. 100.

³⁰ Isto, str. 101.

³¹ Rat Cambraiske lige službeno je završio 1523., mirovnim ugovorom u Wormsu kojim je Momjan pripao Mletačkoj Republici (B. BENUSSI, Nel Medio Evo, *nav. dj.*, vol. XI, fasc. 3-4, Parenzo 1896., str. 352.-353).

³² 1535. – “Sentenza dell’Arbitrato di Trento 17 Giugno con cui veniva restituito Momiano agli eredi di Bartolomeo Raunicher” i “1535. – Lettera del Capitano di Raspo con cui rimette il Raunicher nel possesso di Momiano dopo l’uscita dei Piranesi”. S. ROTA, Notizie sui tre casati di Momiano, *nav. dj.*, vol. XIII n. s., str. 264.

³³ Vidjeti dokument br. 1 na kraju rada.

³⁴ B. BENUSSI, Nel Medio Evo, *nav. dj.*, vol. XI, fasc. 3-4, Parenzo 1896., str. 351.

³⁵ Barčenegla (Barcenegla) ili Berčenegla (Bercenegla), negdje Bercenegla, bilo je selo na brdu zapadno od Završja. Danas više ne postoji (C. DE FRANCESCHI, L’Istria: note storiche, *nav. dj.*, str. 284).

³⁶ C. DE FRANCESCHI, Storia documentata, *nav. dj.*, str. 298.

³⁷ G. DE TOTTO, Feudi e feudatari nell’Istria Veneta, AMSI, vol. LI-LII, Pola 1942., str. 64.; a detaljnije: L. FOSCAN, I castelli medioevali, *nav. dj.*, str. 66.

O Momjanu i okolici podatke nalazimo i u mnogobrojnim izvješćima i različitim pismima mletačkih rektora koja su redovito slali vladi na završetku službe, ali ponekad i tijekom njezinog obnašanja. Koncem lipnja 1570. uočena je potreba pojačanog fortificiranja nekih kaštela, posebice u sjeverozapadnoj Istri, što spominje dopis koji je sastavio Antonio Sereni, a mletačkoj vladi proslijedio koparski podestat. Momjan je zabilježen među kaštelima koji uz pomoć spomenutog Serenija moraju odabrati 300 vojnika s arkebuzama koje će povjeriti Antoniju Lugnanu, jer on od buzetske blagajne dobiva godišnje 80 dukata.³⁸

Kada su se gradile i ojačavale zadarske utvrde, koncem siječnja 1572. m. v. (1573.) od koparskog se kapetana zatražilo da pošalje tzv. guastadore, vojnike koji bi brinuli o pripremnim i popratnim radovima. Sastavljena je lista istarskih mjesta koja su ih trebala dati, a budući da se spominju i privatne gospoštije, naveden je i Momjan.³⁹

Izvješće koje je u ožujku 1583. Senatu poslao koparski podestat i kapetan Alvise Morosini spominje neposlušnost momjanskih podanika, koji varaju vlast oko plaćanja dužnih davanja, posebice vina.⁴⁰

Izvješće koje je o stanju vojnih snaga u mletačkoj Istri sredinom svibnja 1592. u Mletke poslao Alvise Soranzo, navodi da na poluotoku djeluje šest družina u kojima ima ukupno 2400 vojnika. Kapetan Pietro de Rino zapovijeda skupinom od 400 vojnika koji su bili s područja Markizata Pietrapelosa, Buja, Momjana, Grožnjana, Završja, Oprtlja i Vižinade.⁴¹

Koparski podestat i kapetan Francesco Capello izvješće Senatu poslao je u svibnju 1596. U njemu je zabilježio da je kaštel Momjan (*Castello di Momiano*) kupio Simon Rota, a da njime upravljaju njegovi nasljednici.⁴²

Doseljavanja koja su se kontinuirano vršila tijekom novog vijeka postojala su i na Momjanštini. Tako je 1599. stigla skupina Morlaka kojima su dodijeljena neobrađena polja (*campi incolti*).⁴³

Gradić Momjan spominje i izvješće Geronima Contarinija, također koparskog podestata i kapetana, iz 1601., u ko-

³⁸ Senato Mare – Cose dell’Istria: Registro 39 – (1569-1570), AMSI, vol. IX, fasc. 3-4, Parenzo 1894., str. 370.-371.

³⁹ Senato Mare – Cose dell’Istria: Registro 41 – (1572-1573), AMSI, vol. XI, fasc. 1-2, Parenzo 1896., str. 42.

⁴⁰ Relazioni dei Podestà e Capitani di Capodistria: Relatione del Nob. Homo Ser Alvise Morosini ritornato di Potestà et Capitano di Capo d’Istria. – Presentata nell’Eccellentissimo Collegio à 17 marzo 1583., AMSI, vol. VI, fasc. 3-4, Parenzo 1890., str. 385.

⁴¹ Relazioni dei Podestà e Capitani di Capodistria: Relatione del Regimento di Capo d’Istria presentata nell’Eccellentissimo Collegio adì 15 Maggio 1592 per il Clarissimo Signor Alvise Soranzo, AMSI, vol. VI, fasc. 3-4, Parenzo 1890., str. 433.

⁴² Relazioni dei Podestà e Capitani di Capodistria: Relatione del Nob. Homo Ser Francesco Capello ritornato di Podestà et Capitano di Capodistria. – Presentata à 17 maggio 1596 nell’Eccellentissimo Collegio, AMSI, vol. VII, fasc. 1-2, Parenzo 1891., str. 101.

⁴³ B. BENUSSI, La liturgia slava nell’Istria, AMSI, vol. IX, fasc. 1-2, Parenzo 1894., str. 201.; B. SCHIAVUZZI, Cenni storici, *nav. dj.*, str. 115.

jem mletački rektor nabraja feudalne gospoštije u mletačkoj Istri i njihove gospodare. Kaže da su Rote bile iz Bergama, ali su živjele u Momjanu (*Mumiano di alcuni della Famiglia Rotta Bergamaschi, ma fattisi abitanti [di] questo paese*).⁴⁴ Slične podatke nalazimo u izvješću iz konca srpnja 1603. koje je sastavio koparski podestat i kapetan Nicolò Grimani (*Il Castello di Momiano già comprato dal quondam Signor Simon Rota, et hora governato da suoi figliuoli*).⁴⁵

Stanovnici Momjana nisu uvijek živjeli u miru sa svojim gospodarima. God. 1603. poslali su Senatu zamolbu u kojoj su se žalili na grofove, pa je vlast zapovjedila koparskom kapetanu da odmah pokrene istražni proces o svim detaljima koji se u dopisu spominju te ga pošalje *Avogadorima di Comun*⁴⁶ koji će izreći mišljenje, odnosno donijeti presudu.⁴⁷

Kada je 1614. Marco Loredan izabran za generalnog providura i inkvizitora u Istri, glavna mu se zadaća odnosila na djelovanje na tri polja: protuzakonitim progonstvima, mnogobrojnim i nepravедnim proglasima te zloporabama u utjerivanju daća-darova. Također, trebao je riješiti i žalbu žitelja Momjana (*Mumigliano*).⁴⁸

Tijekom Uskočkog rata, u travnju 1616. donesena je odluka da se istarskom providuru pošalje oružje i streljivo koje on treba predati grofu Simonu Roti za obranu kaštela Momjana (*per difesa del castello di Momiano*).⁴⁹

Relacija istarskog providura Francesca Basadonne iz 1625. ovaj kraj opisuje kao lijepo obrađen, a posjed uzorno održavan.⁵⁰ I drugdje se ističu blagodati ovog područja, posebice zdravi zrak na Kućibregu, Brdima, Topolovcu i Mo-

⁴⁴ Relazioni dei Podestà e Capitani di Capodistria: Relatione del Clarissimo Signor Hieronimo Contarini nel suo ritorno di Podestà e Capitano di Capodistria. –1601, *AMSI*, vol. VII, fasc. 1-2, Parenzo 1891., str. 117.

⁴⁵ Relazioni dei Podestà e Capitani di Capodistria: Relatione del N. Ho. Nicolò Grimani Ritornato di Podestà et Capitano di Capo d'Istria. –1603. 28 Luglio, *AMSI*, vol. VII, fasc. 1-2, Parenzo 1891., str. 128.

⁴⁶ Prva funkcija ove ustanove, za koju znamo da je postojala u XIII. stoljeću, ali ne znam kada je točno nastala, bila je čuvati komunalna dobra i donositi odluke u parnicama između fiska i privatnih osoba. Kasnije su joj se ovlasti povećavale, pa je u njezinu nadležnost ušlo sve što se ticalo zaštite i čuvanja zakona i prava države. Između ostalog, *Avogadori di Comun* bili su javni tužitelji (*Accusatori Pubblici*) u svim savjetima i imali su pravo podignuti tužbu čak i protiv samih savjetnika; nadgledali su rad magistrata i utjerivali zakonom predviđene novčane kazne. Imali su i pravo istrage u slučaju kada lokalna vlast nije poštivala zapovjedi one središnje. Postojala su tri službena *avogadora*, ali su se u izvanrednim prilikama birala dodatna dva. Andrea Da Mosto, *Archivio di Stato di Venezia. Indice generale, storico, descrittivo ed analitico con il concorso dei funzionari dell'Archivio per autorizzazione speciale del Ministero dell'Interno del Regno d'Italia al "Collegium Annalium Istitutorum de Urbe Roma"*, Tomo I: *Archivi dell'amministrazione centrale della Repubblica Veneta e archivi notarili*, Roma: Biblioteca d'arte 1937, 68-69.

⁴⁷ Senato Mare – Cose dell'Istria: Registro 63 – (1603), *AMSI*, vol. XII, fasc. 1-2, Parenzo 1897., str. 101.

⁴⁸ Senato Mare – Cose dell'Istria: Registro 72 – (1614), *AMSI*, vol. XII, fasc. 3-4, Parenzo 1897., str. 419.-420.

⁴⁹ Senato Mare – Cose dell'Istria: Registro 74 – (1616), *AMSI*, vol. XII, fasc. 3-4, Parenzo 1897., str. 428.

⁵⁰ Relazioni di provveditori veneti in Istria: Relatione dell'Illustrissimo Signor Francesco Basadonna ritornato di Provveditor in Istria, 1625., *AMSI*, vol. V, fasc. 1-2, Parenzo 1889., str. 95.

mjanu.⁵¹

Iz relacije koju je 1641. sastavio koparski rektor Alvise Lippomano saznajemo da su gospodari Momjana tada bila braća grofovi Orazio i Zuan Paolo Rota, u čijoj su nadležnosti bile civilne i kaznene presude (*il Castello di Momiano, del quale tengono la giudicatura Civile et Criminale li Conti Horatio et Z. Paolo fratelli Rotta*). Oni su ih, međutim, svojevremeno mijenjali u vlastitu korist. Na taj je način dio prihoda išao njima, umjesto u koparsku blagajnu, koja je time bila oštećena.⁵²

Momjanskom novovjekovlju pripada i važan dokument društvene i gospodarske povijesti – Momjanski katastik iz druge polovice XVI. i prve polovice XVII. stoljeća (okvirno od 1584. do 1630.). Čuva se u Državnom arhivu u Rijeci, a 1959. objavio ga je Miljen Šamšalović. Sastoji se od dva neuvezana sveska, dosta dobro očuvana. Rukopis je čitljiva kurzivna humanistika. Katastik je sastavio pisar kaštela i to nedvojbeno u vrijeme kada je vlasnik utvrde bila obitelj Rota. Sadrži popis seljačkih posjeda uz naznaku njihovih davanja. Vjerojatno je načinjen kada je Simon II. Rota postao punoljetan te je kao novi gospodar kaštela dobio feudalno vlasničko pravo nad njima. U to su doba posjedi momjanskog kaštela bili mnogo manji nego u vrijeme prvog vlasnika iz obitelji Rota. U međuvremenu su se, naime, podijelili.⁵³ Od posjeda zabilježenih u kupoprodajnom ugovoru iz 1548., katastik spominje samo one na teritoriju gradića Momjana i dva seljačka posjeda u Sorbaru. Selo Berčenegla i desetine u selu Merišće više nisu zabilježeni. Katastik posebno navodi seljačke posjede u selu Brda, koje je pripadalo Momjanu. Iz zapisa zaključujemo da je teritorij momjanskog kaštela koncem XVI. stoljeća graničio s Bujama, Piranom (Kaštel), Koprom (Merišće i Krkavče), Topolovcem, Kubertonom i Grožnjanom. Te se granice uglavnom poklapaju s onima iz 1548., jer su područja koja su tijekom vremena izgubljena pripala baš susjednim općinama. Momjanski je kaštel u feudalnom smislu bio izuzet iz mletačke uprave. Umjesto podestata, vlast je ovdje vršio gospodar utvrde. Nije bio podređen niti koparskom podestatu, inače najvišoj vlasti cijele mletačke Istre.⁵⁴ No, budući da je žiteljstvo Momjana ipak bilo pretežito zemljoradničko, grof Rota nije mogao imati neku veću upravnu djelatnost, poput one koju su držali podestati većih gradova. Vjerojatno je samo izvršavao neke izvanredne mletačke zapovijedi vojne i financijske prirode. Poseban položaj momjanskoga gospodara najviše se očitovao u jurisdikciji koju je imao u civilnim i kaznenim pitanjima, bez obzira na

⁵¹ B. SCHIAVUZZI, La malaria in Istria, *nav. dj.*, str. 438.

⁵² Relazioni dei Podestà e Capitani di Capodistria: 1641. – Relatione del N. H. Ser Alvise Lippomano ritornato di Podestà e Capitano di Capo d'Istria, *AMSI*, vol. VII, fasc. 3-4, Parenzo 1891., str. 329.

⁵³ M. ŠAMŠALOVIĆ, Momjanski katastik, *Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci*, sv. V., Rijeka 1959., str. 132.-133.

⁵⁴ Isti, str. 134.-135.

težinu djela.⁵⁵ Internim seoskim poslovima bavili su se domaći ljudi: župani, požupi i prokurator. Navodi ih Tomasini, ali u katastiku nisu zabilježeni.⁵⁶ Naveden je samo kontestabile.⁵⁷ Osim zemljišnih posjeda, u vlastelinsko gospodarstvo spadao je i mlin, koji se nalazio ispod kaštela. U doba sastavljanja katastika, 80-ih godina XVI. stoljeća, na teritoriju momjanskog kaštela bilo je 177 seljačkih posjeda, od toga 126 u samome Momjanu. Seljaci su unutar feudalnog vlasništva zemlju mogli između sebe prodavati i zamjenjivati. Gotovo se svi naknadni upisi u katastik i odnose na takve slučajeve, kada nastaje prijenos dužnosti podavanja feudalnom vlasniku.⁵⁸ Plodni brežuljkasti momjanski kraj osobito je pogodan za uzgoj vinove loze, pa su vinogradi u doba katastika bili glavni izvor prihoda. Osim njih, u katastiku se često navode i maslinici. Na poljima se najviše sijalo pšenicu i zob, a od stabala bilo je najviše kestena.⁵⁹ Od daća zabilježena je desetina za zemlju, potom nasljedna zakupnina nazvana pravda (u Momjanu i Brdima u naturi, a u Sorbaru u novcu), a isključivo novčano podavanje bila je prošnja, daća za neproduktivne dijelove seljačkih posjeda. Davanje rabote katastik ne spominje.⁶⁰ Od početka XVII. stoljeća pa do 1797. česte su vijesti o sukobima momjanskih seljaka s gospodarima kaštela koji hoće povećati podavanja. Mletačka vlast nije voljela feudalnu gospodu s iznimnim povlasticama, pa je ponekad intervenirala u korist seljaka. Žitelji Momjana novčanu daću za vino plaćali su izravno mletačkoj vlasti, tj. koparskom podestatu.⁶¹

Razdoblju prve polovice XVI. stoljeća pripada i "Constitutio Momiliani", momjanski statut, odnosno dokument koji je 5. kolovoza 1521. dao sastaviti piranski podestat Bartolomeo Morosini, u kojem su zabilježene ovlasti, dužnosti i povlastice momjanskog kaštelana vezane za administrativno-pravno i gospodarsko upravljanje kaštelom.⁶² Postoji i prijepis navedenog originala od 28. listopada 1636. koji je dao

sastaviti vicedom piranske općine Domenico Appollonio.⁶³

Prema tim dokumentima, upravljanje kaštelom vršilo se pomoću posebnih uputa (*Commissioni*)⁶⁴ kojima su bile određene povlastice i posjedi kaštelana, dužnosti i nadležnosti kaštela, porezi te obveze seljaka. Kaštelan je morao čuvati i štititi utvrdu te se iz nje nije smio udaljiti bez dopuštenja piranskog podestata. U suprotnom bi mu se dužnost oduzela i bio bi kažnjen sa 100 lira globe. Sve je odluke morao zabilježiti na način da se svatko tko ostane nezadovoljan može žaliti piranskom podestatu.⁶⁵ U slučajevima ubojstva, ranjavanja i svađe nije imao pravo suđenja, nego je o tome morao obavijestiti piranskog rektora koji je potom organizirao suđenje i izricao kaznu sukladno odredbama statuta toga grada. Osim toga, bilo mu je zabranjeno ugošćavati lopove te dopuštati sječju šuma bez dozvole nadležnih providura.⁶⁶ Četiri puta godišnje išao je na Brda na račun općine: na dva sajma, koji se tamo bez njegovog odobrenja nisu ni mogla održati.⁶⁷

Daće seljaka bile su vrlo raznovrsne. Vlasnici sitne stoke, poput janjaca ili kozlića, plaćali su gospodaru desetinu žitarica i vina, a sredinom svibnja davali su mu mlijeko, sir i skutu.⁶⁸ Seljaci koji su imali konje bili su obvezni žitarice prenositi u mlin; vlasnici zemlje tri su dana godišnje trebali orati kaštelanovu zemlju. Seljaci koji su imali kola i volove u kaštel su prevozili žitarice i sijeno. Od ostalih seljačkih obveza vrijedi spomenuti čišćenje zapuštenih terena i davanje jezika od svake ubijene životinje. Mlinar je za potrebe kaštela morao besplatno mljeti žitarice; vino, ulje i žitarice nije se smjelo uvoziti izvana.⁶⁹

Najvišu crkvenu vlast predstavljao je župnik, o kojem su ovisila dva kapelana: prvoga je birao sam župnik, a drugoga sela Oskoruš, Merišće i Sorbar.

Sredinom XVII. stoljeća momjanski je kraj bio siromašan i slabo naseljen, pa su stanovnici vlastima uputili zamolbu da im se olakšaju davanja. U listopadu 1646. vlast je odgovorila pozitivno i odredila da Momjanci ne budu obvezni ni na jedan namet osim što moraju dati jednoga galijota u već učinjenoj podjeli na njih stotinu.⁷⁰

U travnju 1698. Ured za feude dobio je zadaću primiti i

⁵⁵ Isto, str. 135.

⁵⁶ Isto, str. 136.

⁵⁷ Kontestabile ili konestabile (tal. contestabile, conestabile) naziv je za vojnog dužnosnika koji je imao različite funkcije. Ponekad se tim imenom označavalo kapetana vojne družine, odnosno čete. U Toscani je to bio kaštelan pojedinih utvrda. U Istri se naziv odnosio na vođu seoske milicije, a u Dalmaciji na nadglednika čuvara gradskih trgova (Giulio REZASCO, *Dizionario del linguaggio storico ed amministrativo*, Firenze 1881., str. 256.-257).

⁵⁸ M. ŠAMŠALOVIĆ, Momjanski katastik, *nav. dj.*, str. 137.

⁵⁹ Isto, str. 138.

⁶⁰ Isto, str. 139.-140.

⁶¹ Isto, str. 141.

⁶² Svi autori koji su se bavili ovim dokumentom koriste različite nazive: primjerice, Stefano Rota naziva ga "Statuto", "Regolamento", "Determinazione" i "Terminazione Morosini"; Luigi Morteani "Regolamento", a Miroslav Pahor "Constitutio Momiliani" (M. BUDICIN, Commissione ò uero Capitoli del Castellani di Momiano, *Atti del Centro di Ricerche Storiche*, vol. XII, Trieste 1981.-1982., str. 92). Usp. još M. PAHOR, Constitutio Momiliani v letih 1521-1535, *Kronika*, god. XXI, fasc. 2, Ljubljana 1973., str. 88.-96. i L. MORTEANI, Notizie storiche della città di Pirano, *Archeografo Triestino*, vol. XI, fasc. 3-4, n. s., Trieste 1885., str. 250.

⁶³ Prijepis je podrobnije analizirao M. BUDICIN, Commissione ò uero Capitoli, *nav. dj.*, str. 83.-98.

⁶⁴ Kako je već navedeno, upute je podrobnije analizirao M. BUDICIN, Commissione ò uero Capitoli, *nav. dj.*, str. 83.-98.

⁶⁵ Isto, str. 95.; R. CIGUI, Catastici, rendite e livelli annui delle confraternite di Momiano (1782-1788), *Atti del Centro di Ricerche Storiche*, vol. XXVII, Trieste-Rovigno 1997., str. 427.

⁶⁶ M. BUDICIN, Commissione ò uero Capitoli, *nav. dj.*, str. 96.; R. CIGUI, Catastici, rendite e livelli, *nav. dj.*, str. 427.

⁶⁷ M. BUDICIN, Commissione ò uero Capitoli, *nav. dj.*, str. 98.; R. CIGUI, Catastici, rendite e livelli, *nav. dj.*, str. 427.

⁶⁸ M. BUDICIN, Commissione ò uero Capitoli, *nav. dj.*, str. 97.; R. CIGUI, Catastici, rendite e livelli, *nav. dj.*, str. 428.

⁶⁹ R. CIGUI, Catastici, rendite e livelli, *nav. dj.*, str. 428.

⁷⁰ Senato Mare – Cose dell'Istria: Registro 104 – (anno 1646), *AMSI*, vol. XV, fasc. 1-2, Parenzo 1899., str. 76.

poslušati grofove Rota, vlasnike kaštela Momjana (*feudatari del castello di Momiano*), koji su zatražili da im se dopusti izložiti prigovore na vojni namet od 100 dukata godišnje kojim su opterećeni.⁷¹ Na konačni su odgovor čekali osam i pol godina. Odlukom od 18. prosinca 1706. prihvaćen je prijedlog Ureda za feude kojim je daća sa sto smanjena na 30 dukata godišnje.⁷²

U mletačkom su periodu u Momjanu djelovale mnogobrojne bratovštine. Proučeni su njihovi katastici, prihodi i godišnji zakupi iz druge polovice XVIII. stoljeća te je uočljivo da su bile vrlo aktivne, posebice u društvenom životu ovoga kraja i po tome se lijepo uklapanju u opći istarski kontekst. Samo neke momjanske bratovštine imale su svoje službene statute, a druge su djelovale prema običajnom pravu koje se mijenjalo tijekom stoljeća.⁷³

Tijekom svoje vizitacije Novigradske biskupije 1580., veronski je biskup Agostino Valier na Momjanštini zabilježio ove bratovštine: Kristovog Tijela, Sv. Martina, Sv. Marije, Sv. Sebastijana u Sorbaru, Sv. Jurja u Oskorušu i Sv. Ivana u Merišću, navevši da ih imaju i poljske crkve sv. Katarine, sv. Maura i sv. Roka. No, ne znamo koliki su im bili prihodi i kako se njima upravljalo. Prihodi su vjerojatno proizlazili od iznajmljivanja vinograda, maslinika, šuma, kuća, kao i od milodara.⁷⁴

Prema popisu bratovština iz 1675., koji je naručio koparski podestat i kapetan Lorenzo Donato, na momjanskom ih je području tada bilo 12: Sv. Jerolima, Sv. Nikole, Sv. Roka, Sv. Petra, Sv. Rufa, Gospe, Sv. Maura, Sv. Jerolima na Brdima, Presvetog Trojstva, Sv. Ivana i Pavla i Sv. Marije Magdalene, a najvažnija je bratovština Sv. Martina.

Takvo se stanje održalo sve do prve polovice XVIII. stoljeća. U popisu momjanskih bratovština koji je 1741. dao sastaviti koparski podestat i kapetan Paolo Condulmer, zabilježene su sljedeće: Sv. Martina, Sv. Roka, Sv. Petra, Blažene Djevice od Anđela, Sv. Nikole, Sv. Rufa, Sv. Maura, Sv. Jakova na Brdima, Presvetog Trojstva, Sv. Ivana i Pavla i Sv. Marije Magdalene.⁷⁵

Međutim, koncem druge polovice navedenog stoljeća, imovinsko im se stanje toliko pogoršalo da je koparski podestat i kapetan Galeazzo Antelmi 1782. morao zapovjediti da se bratovštini Sv. Martina pripoje one Sv. Nikole, Sv. Maura, Sv. Petra, Sv. Jerolima i Sv. Rufa, bratovštini Blažene Djevice od Anđela ona Sv. Roka, a bratovštini Sv. Jakova na Brdima one Sv. Marije Magdalene, Presvetog Trojstva i Sv. Ivana i Pavla. Tako ih je ostalo samo tri.⁷⁶

⁷¹ Senato Mare – Cose dell'Istria: Registro 164 – (anno 1698), *AMSI*, vol. XVI, fasc. 3-4, Parenzo 1900., str. 236.

⁷² Senato Mare – Cose dell'Istria: Registro 172 – (anno 1706), *AMSI*, vol. XVI, fasc. 3-4, Parenzo 1900., str. 259.

⁷³ R. CIGUI, *Catastici, rendite e livelli*, *nav. dj.*, str. 423.-470.

⁷⁴ Isto, str. 430.

⁷⁵ Isto, str. 430.-431.

⁷⁶ Isto, str. 431.-432.

Napoleonovim dekretom od 26. travnja 1806. bratovštine su ukinute⁷⁷, a potom su u doba austrijske vlasti opet obnovljene. Na Momjanštini je tada nastala nova bratovština Blažene Djevice Marije, utemeljena nakon epidemije kolere 1855.⁷⁸

Nakon završetka mletačke uprave stanje se znatno pogoršalo, pa je prva polovica XIX. stoljeća bila obilježena epidemijom gladi, u kojoj je od studenog 1815. do siječnja 1818. u Momjanu umrlo preko 50 ljudi.⁷⁹ Župa Momjan u to je doba (podatak je iz 1806.) imala 1175 žitelja.⁸⁰

IV. Obitelj Rota

Razdoblje obitelji Rota vrijeme je propadanja Momjana; najviše zbog toga jer im je nedostajao viteški duh po kojem su bili nadaleko poznati njihovi prethodnici. Uz to, za mletački se feudalizam obično smatra da je izgubio svoja izvorna srednjovjekovna obilježja, mada je u austrijskoj Istri nastavio postojati još dugo vremena. Mletački su feudi u Istri bili degradirani na način da se u njima uništio autoritet gospodara, pa se tijekom XVI.-XVIII. stoljeća u njima primjećuje naglašena lijenost kaštelana, stalni obiteljski sukobi i siromaštvo žitelja.⁸¹

Općine i feudi osjećali su posljedice malodušnosti nastale iz vlasti koja se bližila svojem kraju, ali i ljudske prirode koja se radije okrenula neradu i nebrizi. Mletačka Republika je vlast povjeravala manje sposobnim podestatima koji su bili prisiljeni popuštati i dogovarati se s različitim suparnicima, jer u suprotnom nisu ni prividno mogli obnašati vlast. Gotovo uvijek opredjeljivali su se za rješenje koje im se u situaciji u kojoj su se nalazili činilo najpovoljnije. Posebice je tako bilo u slučajevima gdje su feudalci, da ne bi izgubili svoja prava, morali nasiljem i zloporabama utjerivati dužna davanja od svojih podanika.

Jasno je da je pod takvim političkim i društvenim okolnostima i intelektualni razvoj bio nepovoljan te su umjetnost i znanost također stagnirali ili čak propadali. Podanici se nisu smjeli miješati u javna pitanja, pa do poboljšanja nije ni moglo doći.

U takvim je uvjetima od 1548. u Momjanu živjela obitelj Rota. Stare ugledne plemićke loze Rho, Rhota, Rota i Rhotari bile su istog podrijetla, a živjele su na području Milana, Bergama, Astija, Brescije, Cremone, Venecije, Napulja, potom u Furlaniji i Francuskoj. Neki smatraju da su Rote langobardskog podrijetla, a drugi ih povezuju sa

⁷⁷ Isto, str. 432.

⁷⁸ Isto, str. 433.

⁷⁹ B. SCHIAVUZZI, *La malaria in Istria*, *nav. dj.*, str. 452.

⁸⁰ Isto, str. 467.

⁸¹ S. ROTA, *Notizie sui tre casati di Momiano*, *nav. dj.*, vol. XIII n. s., str. 259.

saskom kraljevskom krvi.⁸²

Prvi spomen obitelji potječe iz IX. stoljeća u Milanu (*de genere Rhodensium*): jedan je njezin pripadnik, obučen u svečanu odjeću, držao uzde konju na kojem je jahao nadbiskup, na način kako su carevi to činili papama. Drugi član obitelji naoružao je u drugoj polovici XI. stoljeća galije koje su trebale otploviti u Svetu zemlju i odande otjerati Saracene.⁸³

Lombardijske Rote imale su feude na području Monferrata i s francuskim kraljem Karlom Anžuvinskim sudjelovale su u XIII. stoljeću u zauzimanju Napuljskog Kraljevstva.

U Bergamu je obitelj bila vrlo moćna i pripadali su joj mnogi kavaljeri, kapetani i vojni zapovjednici. Njezini su članovi imali titulu grofova i markiza. Ali, budući da je obitelj tijekom mnogobrojnih ratova uvijek bila na strani Mlečana, milanske vojvode nanijele su joj znatnu štetu.⁸⁴

Simone ili Simeone Rota vrlo je značajna povijesna ličnost. Sudjelovao je u ratovima između francuskog kralja Franje I. i njemačkog cara Karla V. Kada je 1544. sklopljeno primirje u Crépyju, nije se više osjetio sigurnim u Lombardiji. No, s druge strane, Franjo I. ga je zbog posebnih zasluga u službi Francuske 1545. odlikovao titulom kavaljera.⁸⁵

Kavaljer Simone I. Momjan je stekao 25. siječnja 1548. Pri sklapanju službenog ugovora braća Raunach kao prodavatelji nisu bili prisutni, nego su u Momjan poslali svojeg opunomoćenika Johannesa Pibergera alias Hansa Rittanera. Dokument je potpisan i potvrđen u gornjoj dvorani kaštela, a kao svjedoci čina navedeni su Giovanni Ravalich, Antonio Cosianci, župan i Antonio Perossa (dokument br. 2).⁸⁶

Nekoliko mjeseci kasnije, dukulom od 2. svibnja 1548. dužd Donato preporučio je Rotu piranskom podestatu (dokument br. 3).⁸⁷

Četiri godine kasnije, tj. 1552., Simone Rota od koparske grofovske obitelji Brati kupio je feud Sipar, stari posjed tršćanskih biskupa. Oblik ugovora bio je identičan, a kod prenošenja pojedinih prava na novog vlasnika u prvom je planu, kao i kod Momjana, "*etiamsi cum potestate gladii*". Bila je to čast dopuštena kaštelanima čiji su preci u srednjem vijeku bili neovisni od više vlasti i tu su povlasticu posjedovali kao pravo, a ne naslov. Sipar su Rote imale do 1760.⁸⁸

Kada je stigao u Istru, Simone Rota je već četiri godine bio udovac: pok. supruga bila je Mlečanka, a otac joj se zvao

Antonio dalla Mora. S Rotom je 1548. došlo i njihovo dvoje djece: Orazio (Bergamo, 1528.) i Giovanni (Zuanne). U Piranu mu je novom suprugom postala Adriana Venier, mletačka plemkinja rođena u tom gradu. Ne znamo, međutim, jesu li njezini ili od prve supruge bili svi nasljednici koje je ostavio u trenutku smrti.⁸⁹ Momjanske matične knjige, sačuvale su se, naime, tek od 90-ih godina XVI. stoljeća. Adriana Venier umrla je 1559., možda od kuge koja je te godine zahvatila Istru. Postoje pretpostavke da je pokopana u Momjanu, jer je u župnoj crkvi sv. Martina pronađen ulomak nadgrobne ploče na kojem se vidi dio natpisa: HADRIANA MDLIX...

Simone I. Rota temeljito je obnovio momjanski kaštel. Uz dopuštenje biskupa Adriana Valentina, a u nazočnosti kanonika Bratija i momjanskog župnika koji se zvao Michele Duco, ponovno je dao posvetiti crkvu sv. Martina. Dio troškova je snosila općina, a dio kaštelan. Također je na vlastiti trošak dao podignuti oltar u danas nepostojećoj crkvi sv. Roka. Tada se u kaštelu, u blizini kule, nalazila obiteljska kapela sv. Stjepana u kojoj su se obavljala vjenčanja njezinih članova te krštenja djece, iako ne uvijek. Poznato je da su u kaštelu postojale dvije dvorane, gornja i donja.⁹⁰

Iznad glavnog ulaza u kaštel nekoć je stajao obiteljski grb, a na njemu natpis kojeg više nema, a na kojem je Tomasini pročitao sljedeći tekst: SIMEON ROTA DECORI ET COMODO.

Simon Rota umro je 1570., a oporuku je dao sastaviti 4. travnja te godine. Orazio I., njegov najstariji sin, od oca se jako razlikovao, pa je otac sumnjao hoće li uopće htjeti brinuti o nasljedstvu. Zato je veći dio svojih dobara ostavio Orazijevoj izvanbračnoj djeci, prisilivši ga na izvršenje oporuke; u glavnoj su se nasljednoj liniji tu našle kćeri Cristina, Giustina i Giulia. Momjansku gospoštiju dobili su braća Orazio i Zuanne i to pod uvjetom da u nedostatku njihovih muških nasljednika posjed prijeđe ženskim nasljednicama.⁹¹ Iz sadržaja testamenta jasno se, dakle, vidi da se momjanski feud mogao naslijediti i u ženskoj liniji, iako ne bezuvjetno, već samo pod određenim okolnostima, među kojima je svakako najvažniji bio nepostojanje ili neprikladnost muških nasljednika. U nedostatku ženskih nasljednica, bilo je određeno da posjed pripadne obiteljskoj lozi iz Bergama.

Postojao je običaj da se mrtvo tijelo donese u gornju dvoranu kaštela te da se tamo pročita oporuka. Simone je zapovjedio da bude pokopan u obiteljskoj grobnici ispred oltara sv. Martina. Nije poznato tko je grobnicu sagrađio, da li on ili njegovi prethodnici.

O Oraziju I. i Giovanniju ne znamo mnogo. Orazio I. rodio se 1528. u Bergamu i vjenčao za Caterinu Amoroso

⁸² Isto, str. 260.

⁸³ Isto, str. 261.

⁸⁴ Isto, str. 262.

⁸⁵ Isto, str. 263.

⁸⁶ Isto, str. 266. Vidjeti dokument br. 2 na kraju rada.

⁸⁷ Vidjeti dokument br. 3 na kraju rada.

⁸⁸ Bibliografia, *nav. dj.*, str. 479.

⁸⁹ S. ROTA, *Notizie sui tre casati di Momiano, nav. dj.*, vol. XIII n. s., str. 268.

⁹⁰ Isto, str. 269.

⁹¹ Isto, str. 270.

iz Pirana. Koparski plemići Gavardo pokrenuli su protiv njega proces protiv desetine u Merišću, vjerojatno uz pomoć obitelji Raunicher. Bolovao je od kamenaca (*male di pietra*) te je 1578. izdiktirao oporuku i umro. U trenutku njegove smrti djeca Simone II., Adriano e Paola bila su još mala, pa je Momjanom upravljao član obitelji Amoroso, brat udovice Caterine, koji je zapisan kao "*vice comes Momiliani*". Giovanni Rota je vjerojatno umro prije 1590., jer ga u maticama umrlih, koje se vode od te godine, nema. Orazijev sin Simone II. vjenčao se 1591. s Mlečankom Ermanzijom Zane: umro je 1631., a 1632. umrla je i supruga. Njihova djeca bila su sinovi Orazio II., Giovanni Paolo i Rodomonte te kćeri Modesta i Caterina. Zbog niza podjela posjeda koje su se kasnije dogodile, ovdje zapravo završava prosperitet gosposštije, odnosno njezino potpuno feudalno obilježje.⁹² Giovanni Paolo se u Piranu vjenčao s Francescom Furegoni, pa je time nastala piranska loza obitelji Rota, a Orazio II. odredio je onu momjansku.

God. 1598. nasljednici koparskih grofova Brati prvi su put optužili nasljednike Simona I. da uzurpiraju feud Sipar kraj Umaga. Naime, prilikom dobivanja tog posjeda 1552. Rota je iskoristio siromaštvo prodavatelja te je posjed kupljen za iznos novca koji je bio puno manji od stvarne vrijednosti imanja. Rote su odgovorile da je manji iznos novca odgovarao zapuštenom stanju u kojem se Sipar tada nalazio te da se za ruševne zgrade i nije moglo dobiti više. Uostalom, spomenute se godine zbog toga u kaštelu nije moglo ni obitavati. God. 1659. Rote su obitelji Brati ponudile vratiti Sipar, pod uvjetom da im ovi, osim cijene iz 1552., plate i za sve popravke koje su Rote na kaštelu u međuvremenu izvršile. Obitelj Brati nije bila u mogućnosti to učiniti, pa je predložila da im Rote daju određenu sumu novca, a da se zauzvrat ona odrekne svih prošlih, sadašnjih i budućih prava. Iako je tada tako i učinjeno, 39 godina poslije obitelj Brati ponovno je ustala protiv Rota, koji su se po drugi put morali braniti zbog istog pitanja. Nije jasno zašto su to učinili, kada je poznato da su imali dokument kojim je pitanje njihovih posjeda prethodno bilo riješeno međusobnim dogovorom. Kako god bilo, sudski je proces započeo 1698., a trajao je jako dugo i 1760. Rote su definitivno izgubile Sipar.⁹³

Simone Rota, čiji je otac bio Giovanni Paolo, zabilježen je u izvješću providura mletačke Dalmacije, sastavljenom 1648. u Makarskoj: Andrea Zane pohvalio ga je kao sposobnog i hrabrog ratnika u mletačko-osmanskim sukobima na tom području, između ostalog i u zauzimanju utvrde Klis. Nekoliko godina kasnije Gil d'Has, mletački generalni zapovjednik u Dalmaciji i Albaniji, u svojem je izvješću istaknuo da je grof Simon Rota, posebice u mladosti, bio talentirani vojnik koji je poslušno izvršavao sve zapovijedi te ga se svi sjećaju sa zahvalnošću. Dokument je

sastavljen 1650. u Zadru.⁹⁴

Dokumenti iz privatnog arhiva obitelji Rota danas se čuvaju kod direktnih potomaka loze, u Arhivu Benedetti. Obuhvaćaju period od piranskog zauzimanja Momjana (1508.-1535.) do konca XIX. stoljeća.⁹⁵

V. Novovjekovni opisi Momjana: Olmo, Manzuoli, Tomasini i Petronio

Razdoblju XVII. stoljeća pripadaju četiri lijepa opisa Momjana i okolice, koja predstavljaju iznimno važna svjedočanstva onog vremena.

U rukopisu o Istri iz prve polovice XVII. stoljeća, u razdoblju između 1605. i 1645., čijim se autorom smatra svećenik Fortunato Olmo (umro u Veneciji, 1648.) ukratko se opisuju mjesta na poluotoku, a spominje i Momjan. Za njega se kaže da je od davnina bio pod upravom Pirana, a da je "sada" mletački. Ima staru utvrdu, a uživa dobar zrak (*buon'aria*).⁹⁶

Horograf i povjesničar Nicolò Manzuoli (Kopar, druga polovica XVI. st. - ?, oko 1625.), u svojem opisu Istre, tiskanom 1611. u Mlecima, navodi podatak da je Momjan od Buja udaljen 4 milje i da pripada njemačkom plemiću Bernardinu Raunicheru. Tijekom ratova zauzeli su ga Piranci, koji su momjanskim feudalcima plaćali 60 modija⁹⁷ soli godišnje, a kaštel su također i iznajmljivali na javnoj dražbi. Tridentinskom sentencijom utvrda je vraćena Raunicherima, koji su je prodali Rotama za 5555 dukata. Momjanu pripada i selo Brda. Kaštel se nalazi iznad velike stijene. U glavnoj crkvi postoji tijelo Sv. Rufa, pronađeno 21. listopada 1567. u poljskoj crkvi sv. Nikole.⁹⁸

Ugledni novigradski biskup Giacomo Filippo Tomasini (Padova, 1595. – Venecija, 1655.) Momjan opisuje puno opširnije. Navodi da je kaštel vrlo lijep, da je od mora udaljen 7, a od Buja 4 milje. U starijim se zapisima spominje kao "*Momiliano*", a kupila ga je grofovska obitelj Rota. Međutim, Tomasini pogrešno ističe da je Tridentinskom sentencijom od 17. lipnja 1563.⁹⁹ kaštel, koji su "*iure belli*" zauzeli Piranci, trebao biti vraćen njemačkom plemiću Bernardinu Raunicaru ("Heredes D. Bernardini Raunicar restituendos esse ad

⁹⁴ Isto, str. 273.

⁹⁵ O tom arhivu vidjeti: M. BUDICIN, L'Archivio Benedetti, *Atti del Centro di Ricerche Storiche*, vol. XX, Trieste-Rovigno 1989.-1990., str. 229.-241.

⁹⁶ F. OLMO, Descrizione dell' Histria, *AMSI*, vol. I, Parenzo 1885., str. 170.

⁹⁷ Modij je mjera za zapremninu. Tal. moggio, mlet. mozzo, iznosio je otprilike četiri stara, odnosno 332,27 litara. Modij istarske soli iznosio je 15 bečkih centi (B. BENUSSI, Raggiunglio delle monete, dei pesi e delle misure per servire alla storia delle nostre province, *AMSI*, vol. XL, fasc. 1, Pola 1928., str. 236).

⁹⁸ N. MANZUOLI, Descrizione della Provincia dell'Istria, *Archeografo Triestino: raccolta di opuscoli e notizie per Trieste e per l'Istria*, vol. III, Trieste 1831., str. 198.

⁹⁹ Radilo se o 1523.

⁹² Isto, str. 271.

⁹³ Isto, str. 272.

Castrum Momiliani cum iurisdictione in prima instantia, et alijs iuribus, redditibus, et pertinentiis suis etc. Subscriptam per spectabilem D. Franciscum Petranigram Arbitrorum secretarium; exemplatum per D. Herculem Ferrariensem Notarium, et Vice Cancellarium Gradiscae”). Kaštel je – veli Tomasini – izgrađen na stijeni od živog kamena; okružen je dobrim zidinama s jednom visokom kulom, a ima i pokretni most. U njemu su dvije prekrasne palače u kojima žive gospoda grofovi. Oni su ih uredili u modernom stilu. Na lijepim vratima postoji obiteljski grb s natpisom: “*Simeon Comes Rota Eques decori, et comodo*”. Tu se nalazi i nekoliko topova te velika drvena bačva koju ima i Sveta Kuća u Loretu, samo je ova nešto duža i u nju stane preko 100 barila vina. U blizini se nalazi i župna crkva sv. Martina sa župnikovom kućom, dvorištem i vrtom. Župnikovu kuću žitelji zovu faroš (“*Farus*”). Blizu nje, ispod brda, postoji izvor vode istog imena kojim se služe stanovnici šume. Iznad je crkva, javna loža, trg. Cesta potom ide uzbrdo, uz nju su dobre kuće i ima mnogo žitelja koji stalno zatvaraju vrata. Gornji dio naselja dug je 150 pertica¹⁰⁰ i ima samo jednu cestu. Ta cesta ide od istoka prema zapadu, tj. od crkve sv. Petra do crkve sv. Roka. Naime, Momjan je – navodi Tomasini – naselje u obliku križa, a sve je okruženo potočićima, vrtovima i lijepo uređenim vinogradima. Kraj je brdovit, zemlja je vrlo plodna ilovača i crvenica. Ima žita, ali i pašnjaka za stoku. Neke crkve, poput sv. Nikole i sv. Marka¹⁰¹, ime nose po brežuljcima na kojima se nalaze. Momjan ima odličan zrak, a i prekrasnu panoramu jer je smješten na sličnoj visini kao i Buje. Susjedi žitelja govore “lingua slava”, a neki i talijanskim jezikom. Dugovječni su, ali ih u mladosti često pogodi upala porebrice ili pluća (*mal di punta*), od čega su od 1640. do 1642. mnogi umrli. U okolici ima mnogo šuma, a najveće i najljepše su Škrljevac, Cingarella i Sv. Marija Magdalena. Na izvoru Fontarello voda izlazi iz mramornih ploča, a ljeti tamo mnogi večeraju. Izvorske se vode ispod kaštela spajaju, pa nastaje veći vodotok na kojem ima mlinova, a lovi se i ribu. Postoje i lokve. U Momjanu je stacionirano 100 vojnika “crne vojske” pod zapovjedništvom koparskog kapetana. Prije spomenuti Raunicar prodao je 27. siječnja 1548. kaštel bergamskom plemiću Agostinu Roti, kavaljeru francuskog kralja, za 5550 dukata, ali mu je ukazima dužda Francesca Donata vlasništvo oduzeo. Sada ga je spomenuti kavaljer ponovno dobio te se u Piranu vjenčao s Andrianom Venierom s kojom ima sinove Giovannija i Orazija. Grof Orazio za suprugu je izabrao Caterinu Amoroso, a njihova su djeca Simon, Adriano te posthumno rođeni Orazio. Grof Simon se 13. studenog 1591. vjenčao s mletačkom plemkinjom Almantiom Zane, a iz njihovog braka rodili su se Orazio

i Giovanni Paolo, Modesta, Caterina i Rodomonte. Grof Orazio je vrlo talentirani plemić, a supruga mu je tršćanska plemkinja Ingranata Siscortich.¹⁰² Njihova su djeca Giovanni, Simon, Pietro, Nicolò, Caterina, Margherita i Armenzia, koja je umrla. Kada je Tomasini prvi put posjetio Momjan, grof Giovanni održao mu je lijepi govor. Grof. Giovanni Paolo, koji je najmlađi, također je na razini brata, ali i svih svojih predaka. Sa suprugom, Pirankom Francescom Furegoni, imao je sinove Simona i Marca; ovaj potonji umro je kao dijete, a živa nije niti majka. Otac i sin Simon vjenčali su se za dvije sestre iz piranske plemićke obitelji Caldana. Svi grofovi su vrlo ljubazni i darežljivi. Uživaju mnoge plemićke povlastice, među kojima je i ona da na obiteljskom grbu mogu imati zlatne ljljane i zapisani moto: “*Per ben far*”. Lokalno žiteljstvo feudalcima plaća daće: desetine svih žitarica, grožđa i janjaca i to im dovozi u kaštel. Svi stanovnici, i muškarci i žene, vrše tlaku dva puta godišnje; ona se uglavnom odnosi na popravak kaštela, a u vrijeme rata ili kuge moraju čuvati stražu. Za Božić su dužni davati drva, a od priklane stoke jezik ili nešto drugo. Dva puta godišnje, na blagdan Sv. Antuna u siječnju te na Uznesenje Marijino, daju porez na imovinu (najčešće dodatnih 20 ili 30 solda). Da bi vino mogli slobodno prodavati, od gospodara uzimaju 24 vrčeva vina i to po cijeni koja vrijedi na dan karnevala, a plaćaju kasnije. Na dan Sv. Stjepana Prvomučenika, kojeg slave u crkvi u kaštelu, gospoda grofovi daju objed županu i požupu te njihovim suprugama, koje im u znak poštovanja donesu lijepu i veliku pogaču od žita; s njima jedu i dvojica općinskih zastupnika, župnik, kapelan i neki izabrani članovi savjeta. Župana svake godine bira grof i to u nedjelju nakon blagdana Sv. Jakova u srpnju. On je po važnosti odmah iza grofa kojem je podložan, prvi je član narodne uprave i radnim danom (od ponedjeljka do subote) mora sjediti u loži (*ius reddendum*); izriče presude u vrijednosti do 8 lira.

Župna crkva sv. Martina ima mnogo oltara, a među njima je i onaj sv. Rufa Mučenika, čije su kosti pronađene 21. listopada 1567. u poljskoj crkvi sv. Nikole. Dogodilo se to ovako. Jedna je starica svake subote dolazila u spomenutu crkvu i vidjela je svjetlost na dijelu zida za koji se po tradiciji pričalo da su u njemu tijekom rata sakrivene svete relikvije. Istraživši malo više taj zid, primijetili su da je šuplji, pozvan je generalni vikar Agostino Reali, novigradski kanonik, ispitani su najstariji svjedoci, otvoren je zid i pronađeno je sveto tijelo. Dana 29. listopada župnik Giacomo Sengar premjestio je relikvije u kamenu škrinju u župnoj crkvi, potom je dao sagraditi oltar, na kojem se relikvija sada nalazi, ističe Tomasini. Zapisnik s procesa čuva se u biskupijском arhivu, a neki ispitani svjedoci tvrde da je svetac bio iz sela Lopara kod Kopra. U crkvi je pokopan Paolo Diedo,

¹⁰⁰ Pertica je mjera za duljinu. Mletačka pertica ili cavezzo iznosila je šest stopa, odnosno 2,08 metara (B. BENUSSI, *Ragguaglio delle monete, nav. dj.*, str. 234.; M. VLAJINAC, *Rečnik naših starih mera u toku vekova*, IV sveska, Beograd 1974., str. 708.-709.

¹⁰¹ Vjerojatno crkva sv. Maura.

¹⁰² Tomasini pogrešno bilježi njezino prezime. Zvala se Ingranata Sinković. Otac joj je bio Ivan Sinković, vlasnik Lupoglavske gospostije, a majka Margherita Marenzi (C. DE FRANCESCHI, *I castelli della Val d’Arsa. Ricerche storiche*, AMSI, vol. XIV, fasc. 1–2, Parenzo 1898., str. 183).

doktor prava, momjanski župnik, koji je dugo godina služio kao vikar novigradskih biskupa. Na jednoj ploči stoji tekst: "Paulus Diedus hujus Ecclesiae Rector Illustr. D. Antonii Saraceni Episcopi Aemoniae Vicarius Generalis in Dei Gloriam, et benefactorum memoriam erigi curavit". Umro je 21. ožujka 168...¹⁰³ Prava nad župom ima biskup, što jasno pokazuje dijeljenja starih crkvenih prava, posebice onih biskupa Foscarinija 1521., koji ih je nakon ostavke Girolama Foscarinija dao svećeniku koji se zvao Luca di Zittino, a u ispravi stoji: "Cujus collatio provisio, et quaevis alia disposito dum vacare contigerit ad nos pleno jure spectat, et pertinet". Sada ta prava daje mletački dužd, kojem su pripala nakon sukoba između seljaka i momjanskih grofova, koji su ih u doba biskupske sedisvakancije uzurpirali. Ali, kako se međusobno nisu slagali, svađu su prenijeli u Veneciju, pred dužda, koji je odlučio da će sam postavljati župnika. No, kada su ga 1641. pitali za tu crkvu, dužd Francesco Erizzo nije znao za navedeno pravo koje ima u Novigradskoj biskupiji. Momjanski župnik dostojan sjećanja bio je i Michele Fattorelli iz Verone, apostolski protonotar koji je šest godina bio Tomasinijev vikar. Istaknuo se kao vrlo obrazovan i mudar, a umro je 31. kolovoza 1649. i pokopan je u momjanskoj župnoj crkvi, u grobnici od crvenog kamena. Natpis na spomeniku izradio je njegov brat Felice. Župniku služe dva kapelana: jednog bira sam, a drugog sela Oskoruš, Merišće i Sorbar, koji potpadaju pod koparsku upravu, ali Novigradsku biskupiju. U Oskorušu postoje dvije crkve: sv. Katarine i sv. Jurja; u Merišću je crkva sv. Ivana, a u Sorbaru crkve sv. Petra i sv. Sebastijana. Svećenici dobivaju četvrtinu žita, grožđa, janjaca; prve sireve i skutu; to sve u Momjanu i u drugim selima, uključujući i Brda, jer je i to mjesto podložno gospodi grofovima.

O Brdima Tomasini navodi sljedeće podatke. Od Momjana je naselje udaljeno 2 milje. Nalazi se na uzvisini i ima vrlo dobar zrak. Mjesna crkva potpada pod onu u Momjanu, a posvećena je sv. Jakovu. Biskup Vielmi žiteljima je 21. svibnja 1572. dao pravo izbora kurata, ali su ga sami i plaćali. Kuće su dobro sagrađene, a u selu i okolici živi oko 40 vicina i svi su pod upravom momjanskih grofova koji tu imaju svoju palaču, da bi u njoj ubirali desetine i ostale daće, kao što to čine u Momjanu. Nema mnogo žita, ali od njega se pravi izvrstan bijeli kruh. Više ima miješanih žitarica i rijetkih vina, a sva su bijela. Stanovnici imaju puno stoke koja pase u šumama. Mnogobrojne plodove prodaju susjedima, posebice u Bujama. Najviše ima jabuka, krušaka i kestenja.¹⁰⁴

Vrlo sličan opis Momjana i Momjanštine, također u opsežnom djelu o Istri, donosi i tršćanski liječnik i horograf

Prospero Petronio (? 1608. – ?, 1688.), no važno je istaknuti da se njegov redosljed navedenih podataka u svim dijelovima teksta ne poklapa s Tomasinijevim.

Zabilježio je da Momjan pripada grofovima obitelji Rota, koji posjeduju i palaču u Siparu, udaljenom tri milje od Umaga. Nju su kupili za 800 dukata od koparske obitelji Brati, koja ju je imala kao biskupski feud.

Podrobnije opisujući Momjansku grofoviju (*Contea di Momiano*) i pripadajuće joj selo Brdo, navodi da se gospoštijsko središte nalazi 7 milja od mora, tj. od Pirana i da ima vrlo zdravi zrak. Ponavlja Tomasinijev navod o Tridentinskoj sentenciji iz 1563. (!) kojom se utvrdu trebalo vratiti Raunicarima.

Slijedi opis kaštela koji je okružen dobrim zidinama, a ima visoku kulu, pokretni most i dvije lijepe palače u kojima žive gospoda grofovi. I Petronio spominje veliku drvenu bačvu, faroš, istoimeni izvor vode, župnu crkvu, gradska vrata, ložu i trg, cestu koja povezuje crkve sv. Roka i sv. Petra.

Ističe da se na tom području govore dva jezika, talijanski i "slavenski" i da su oba materinska. Žitelja sklapaju "brak brata i sestre", prema kojem polovica imovine pripada mužu, a polovica ženi. Malo je onih koji se vjenčaju "na mletački način", odnosno prema odredbama iz mletačkih statuta, a muškarci i žene nasljeđuju očevu i majčinu imovinu u jednakim dijelovima.

Stanovnici mnogo piju alkohol, ali unatoč tome žive dugo, iako ih u mladosti pogađaju bolesti pluća (te bolesti navodi i Tomasini). Jako su praznovjerni: ne žele piti dok u ruci drže svjetlo da vino ne postane kiselo, a iz istoga razloga paze da ga ne izliju u vatru; kada sijeva ili grmi ne žele pse u svojoj blizini. Na dan sv. Marka svi mladi idu na brdo Cingarella brati lovor, a to je opasno činiti zbog ruševina koje tamo postoje. Kada tamo dođu, lovor koji ne mogu ponijeti sa sobom pogaze i unište, da ga ne bi ubrali Bujci, koji također tamo idu 20. svibnja; bilo je čak i oružanih okršaja zbog toga. Loza Rota podijeljena je u više grana, a gospoda su ljubazna i darežljiva.

Petronio ponavlja i Tomasinijeve podatke o kupnji kaštela 1548., obiteljskom motu "Per ben far", o daćama koje su žitelji bili obvezni davati. Od ovih potonjih ističe dužnost davanja kupljenika žita: kupljenik je mjera koja označava šestinu mletačkog stara.¹⁰⁵ Također ponavlja podatke o Sv. Rufu i Paolu Diedu (doktoru obaju prava, momjanskom župniku); Luca di Zittino i Michiel Fattorelli također su zabilježeni u njegovom djelu.

Petronio bilježi i postojanje dva sajma, na koja dolaze mnogobrojni stranci i to iz mletačke i carske države. Jedan je na dan Sv. Martina u Momjanu, a drugi 24. lipnja u Merišću, selu podložnom Koparskoj biskupiji i župi Momjan.

¹⁰³ Točna godina nije ubilježena.

¹⁰⁴ G. F. TOMMASINI, De' Commentarij storici-geografici della Provincia dell'Istria, *Archeografo Triestino: raccolta di opuscoli e notizie per Trieste e per l'Istria*, vol. IV, Trieste 1837., str. 286.-292. Original je napisan oko 1650. Usp. i J. JELINČIĆ, Jedan opis Momjana i njegova kaštela, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. XXV., Pazin-Rijeka 1982., str. 45.-57.

¹⁰⁵ Star je mjera za zapremninu, a iznosio je 83,32 litre (B. BENUSSI, *Ragguaglio delle monete*, nav. dj., str. 236).

S obzirom na povišeni i otvoreni položaj, u Momjanu pušu svi vjetrovi, ali najčešća je bura, koja se ponekad jako osjeća. U okolnim potocima ima riba i rakova. Neke vode su mineralne, a tamo postoje i ostaci kantine u kojoj su gospodari držali vino. To je mjesto poznato pod nazivom Kovačnica, a u tradiciji stoji da se na njemu obrađivalo željezo. Žitelji Momjana, međutim, za razliku od onih u Koruškoj i u okolici Brescije, ne vole piti mineralnu vodu. Oko Momjana ima mnogo divljači: zečeva, lisica, kuna i jazavaca; ima i puno vrsta ptica: jarebica, drozdova i kosova, ali i drugih manje veličine. U nekim pećinama na Cingareli gnijezde se sokoli, koje ptičari love sredinom svibnja tako da se s vrha brda spuštaju konopima.

Posebno, kraće poglavlje posvećeno je Brdima. Petronio ponavlja Tomasinijeve podatke o tom naselju, ali ga u nečemu i nadopunjuje. Naime, donosi prijepis dokumenta iz kojeg se vidi da je selo pripadalo feudalnoj obitelji Petronio te da ga je nezasluzeno zauzeo carski kaštelan:

“Ser.mo et excell.mo D. Frederico Dei gratia Romanorum Regi semper Augusto et Austriae, Stiriae, Karinthiae, Carniolae Ducis, Comiti Tirolis etc. Ill.mus Franciscus Foscari Dei gratia Dux Venetiarum etc. Recomendationem et prosperorum successum incrementa etc. Quamquam sciamus subditos et fideles // nostros ita caros et comendatos esse Vestrae (!, op. autora) Serenitati praesertim in rebus iustitia et honestate fultis ut non indigeant alia comendatione; tamen quia fidedis Civis et vassallus noster Iustinopolitanus Iacobus de’ Petroniis licentatus in iure ad aspectum V. Regiae Maiestatis se affere decrevit nomine suo et Manfredini eius fratris occasione Villae Berdae sub Castro nuncupato Momiano positae, quam ipsi subditi nostri ad se pleno iure pertinere asserunt quae Villa per Castellatum seu Dominum dicti Castri subditum V. Serenitatis iniuste occupatur et indebite detinetur ipsam V. regiam celsitudinem solita affectione rogamus, ut ipsum Iacobum nomine suo et fratris dignetur gratiosis favoribus habere comendatum ac intruitu iuris nostro taliter ordinare quod in iuribus suis expeditionem votivam et celerem consequatur sicut de iustitia V. Ser.tis indubitate speramus. Dat in no. Du. Pal. Die XIX feb. Ind. VII MCCCCXLIII”¹⁰⁶

¹⁰⁶ Originalni naslov djela iz 1681. jest: *DELLE MEMORIE DELL’ ISTRIA SACRE E PROFANE CON LA PIÙ ESSATA TOPOGRAFIA, Ò SIA DESCRITTOJNE DE LUOGHI, CHE SINO HORA S’ HABBIA VEDUTO: IL TUTTO TRATTO dall’ opere de migliori scritti, et in spetie DALLI*

VI. Zaključna razmatranja

Kada je 1797. s povijesne pozornice nestala Mletačka Republika, nakon kratkotrajne francuske uprave, čitava je Istra došla pod vlast Austrije. Habsburgovci su 1857. dali sastaviti prvi službeni popis stanovništva, prema kojem je u Općini Momjan živjelo 1758 ljudi.¹⁰⁷ Kasniji popisi pokazuju općeniti porast broja žitelja, a potom, posebice posljednjih godina, nagli pad.¹⁰⁸

Mjesto	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.	1931.	1948.	2011.
Brda	134	142	132	140	132	160	311	304	140	13
Brič*	142	150	134	126	129	113	-	-	117	10
Merišće	211	223	251	247	247	295	540	287	388	59
Momjan	801	848	954	995	1060	1065	1075	1041	709	275
Oskoruš**	176	186	181	188	211	241	-	262	259	51
Sorbar	-	271	-	-	-	-	-	-	-	-

* - za 1921. i 1931. podaci su iskazani u sklopu naselja Brda

** - za 1921. podaci su iskazani u sklopu naselja Merišće

Mnogobrojni nalazi Momjan nedvojbeno potvrđuju kao mjesto vrlo zanimljive prošlosti, ne samo one najstarije, već i novije. God. 1893. momjanski grof Angelo Rota darovao je Pokrajinskom arheološkom muzeju u Poreču¹⁰⁹ srebrni novčić iz Lombardije, sa znakom kovnice cara i kralja Karla II. Španjolskog iz 1666., koji je pronađen u Momjanu.¹¹⁰

Zabilježen u radovima mnogobrojnih povjesničara i proučavatelja istarske prošlosti, Momjan i danas privlači pozornost različitih stručnjaka, pri čemu u budućnosti posebnu pažnju valja obratiti na otkrivanje i analizu još uvijek nepoznatih arhivskih dokumenata.

SCRITTI DELL’ ERUDITISSIMO MONSIEG[NO]R GIACOMO FILIPPO TOMASINI FÙ VESCO[V]O DI C[ITTA] N[OVA] col PARTE SECONDA, MDCLXXXI, no tiskano je mnogo kasnije. Usp. P. PETRONIO, Memorie sacre e profane dell’ Istra, a cura di Giusto BORRI, Trieste 1968., str. 93., 204., 484.-492.

¹⁰⁷ D. KRMAC - I. ZUPANC, *La popolazione dell’ Istra nel censimento del 1857 a livello comunale*, u: *Prvi moderni popis stanovništva u Istri*, uredio Aleksej KALC, Koper 2012., str. 157.

¹⁰⁸ D. DOBLANOVIĆ, *Izvori za povijesnu demografiju u Državnom arhivu u Pazinu - Poseban osvrt na Popis stanovništva iz 1869. godine za Općinu Buje*, u: *Prvi moderni popis stanovništva u Istri*, uredio A. KALC, Koper 2012., str. 279.

¹⁰⁹ Pokrajinski arheološki muzej (Museo archeologico provinciale) u Poreču osnovan je 1884. Bio je to prvi arheološki muzej u Istri.

¹¹⁰ Elenco dei doni pervenuti al Museo archeologico provinciale ed alla Biblioteca sociale durante l’anno 1893, *AMSI*, vol. IX, fasc. 3-4, Parenzo 1894., str. 513.

Dokument br. 1: 1547. – “La ducale pel governo di Momiano secondo le leggi Venete sui feudi dell’Istria” (St[efano] R[OTA], Notizie sui tre casati di Momiano, nav. dj., vol. XIII n. s., str. 264.-265.).

Franciscus Donato 1547.

Nobili et sapienti viro Antonio Salomone potestati Pirani.

Havemo udito questi giorni l’agente di Don Giacomo et Bartolomeo Raunicher padroni del Castello di Momiano, gravandosi per voi che gli sia stata impedita la giurisdizione in Prima Instantia, con auer fatto restituir li pegni di alcuni suoi contadini, quali pretendevano non essere obbligati a certa gravezza; et haveno etiam inteso quanto ne scrivete in questa materia et per miglior expedition della quale anco havemo voluto veder la sententia de Trento per la qual consta chiaramente detto Raunicher esser stato redintegrato nella possessione di detto Castello con la jurisdizione in I. instantia. Però essendo intention nostra osservare quanto è stato giudicato, vi comettimo che non dobbiate fare impedimento in detta jurisdizione, ma lassar che quella exerciti a beneplacito, riservata però la superiorità in appellazione delle sentenze et atti loro; così che userete ogni riguardo e desterità, affinché non abbiassi causa di giusta querela, et le cose procedano con quella quiete et amorevolezza che si conviene tra buoni vicini; ben volendo, che pretendendo nello avvenire essi contadini di Momiano dolersi avanti di voi per alcuna angheria imposta dalli detti Raunicher; pur come da voi che in tal caso non procedino subito alla pignoratione o altra executione contro di loro, ma determinino per sententia quello che li parerà, acciò li poveri huomini non sieno privati del Benefitto dell’appellatione che li dà la sententia tridentina che ricerca justitia.

Dokument br. 2: 1548, 27 Gennaio – “Atto di vendita di Momiano”

(St[efano] R[OTA], Notizie sui tre casati di Momiano, nav. dj., vol. XIII n. s., str. 266.-268.).

Regnante D. Ser Principe Ill. Franc. Donato incl. Duce Venetairum. Actum in Castro Momiani Histriae. Ibiq̄e constitutus Do. Joannes Piberger Alias Dictus Hans Rittaner, velut latine iudex in Arce Sohlshaber, procurator magnificorum fratrum Jacobi et Bartolomei de’ Raunicher, dominorum dicti Cadtri, prout de tali dominio, constat per sententiam latam per dominos arbitros electos inter Seren. Romanorum Regem, et illus. Dom. Venetiarum promulgatum in Civitate Tridenti sub die 17 Juni 1735 cujus tenor talis est (om...) subscriptum per Do. Franciscum Petraniga Civem Cremonensem notarium Clarissimum Arbitrum et super

Arbitrium, segretarius exemplatum per Herculem Ottomanno ferrariensem notarium et vice cancellarium in cancellaria Gradiscae, quod exemplum ego notarius vidi et legi sigillo M. Equitis D. Nicolai de Turri pro serenissimo Romanorum rege Gradiscae Capitanei cum litteris credentialibus de legalitate notarii fidem facientibus, quae litterae et alia omnia registrata sunt in Cancellaria Comunitatis Pirhani, quae sententia executioni tradita fuit per D. Donatum Maripetrum tunc Capitaneum Raspurch, et executorum deputatum ab illmo Dominio et excelso Senatu Venetiarum, prout constat instrumento possessus dati per Magn. Bernardinum Gritti, tunc potestatem Pirani nuntio dictorum Mag. fratrum de Raunicher etc.

Faciens procurator predictus uti de procuratore constat documento scripto manu Presbyteri Plebani Cusanae sub die 25 Januarii, sigillato biinis sigilli ipsorum D. fratrum, a me notario infrascripto viso licet et notato litteris sclavis, et lecto atque trans scriptum nomine dictorum Fratrum de’ Raunicher, non vi, metu, ac dolo, sed de ipsorum libera voluntate per se haeredes et successores, dedit, vendidit, tradidit Domino Angelo de Bossis et Domino Aloisio de Elio nobili justinopolitani uti procuratori D. M. Equitis Simeonis de Rhota praesentibus ac vice ac nomine dicti Simeonis, heredum et successorum ejusdem stipulantibus, ementibus, et recipientibus, Castrum Momiliani positum in Istria cum territorio, cujus territorium sicut asseruit venditor ipse confinibus esse concludunt: cum territorio Justinopolis, Pirhani, Bullearum, grisignanae, et si alii forent confinibus antiquis, vel modernis, et nomina et vocabula variorum liberum et exemptum ab omni onere servitutis, redditus Canonis, sive census praeter quam a conditione in sententia tridentina apposita cum omnibus et singulis moeniis, fortilitiis, juribus, portis, palatiis, casis, gabellis, redditibus, fontibus, piscationibus, ecclesiis, juribus vassalorum, vilicorum et omnibus juribus, usibus, actionibus, ac etiam cum jurisdicione gladii, et singulis jurisdictionibus ad dictum Castrum ut supra venditum, quomodo libet spectantibus et pertinentiis tam de consuetudine, quam jure et omnibus, et singulis, que infra vel intra jurisdictionem dicitri Castri et ejus territorii, continentur confines et cum juribus et pertinentiis ville Berceniglae, tamen positae in territorio Pedemontis, nec non juribus duorum Mansorum in villa Sorbarii et cum juribus Decimarum villae Merischiae positae in territorio Momiliani, et cum omnibus aliis juribus, tam specificatis, quam non specificatis ad usum dominium et utilitatem dicti Castri spectantibus et pertinentibus ad habendum, tenendum, possidendum, utendum, fruendum, dominandum, vendendum, dandum, pignorandum ac de ipso Castro cum juribus et pertinentiis suis perpetuum faciendum et disponendum ad ipsius D. Emptori et haeredum suorum, libitum voluntatis, item similis titulo venditione jure proprio ut supra dictus Do. Procurator et venditor procuratorio nomine, dedit concessit D. Angelo et Aloisio, procuratoribus

stipulantibus omnia et singula jura et actiones reales et personales, utiles et directas, tacitas et expressas ipotecarias sive mixtas et jure scriptas, dominium et jurisdictionem quae et quas dictos dominos principales venditores aliquo unquam tempore habuerunt, seu habent et eis competit, seu competere potest quomodo libent in futurum etc.

Franciscus Donato.

Nobili et sapienti viro Danieli de Priolis potestati Pirani. Il fedel Nostro Domino Simeon Rota Cavalier, ha comprato da D. Giacomo e Bortolo Raunicher, il Castello di Momiano, et perciò vien costi per far deposito di buona quantità di denari; onde vi commetemo che gli dobbiate prestare ogni vostro ajuto et favore affine tal deposito sia fatto in mano di persone sicure, acciocchè il denaro sia salvo, et in tutto quello che potrete giovare al detto Rota, circa tal negotio, volemo che non manchiate di farlo, avvertendo però che in ciò, non sia fatto pregiudizio alle ragioni del dominio nostro et di qualunque altra persona.

Dokument br. 3: 1548, 2 Maggio – “Ducale di Francesco Donato con cui raccomanda Simon Rota al podestà di pirano; atto posteriore all’acquisto di Momiano” (St[efano] R[OTA], Notizie sui tre casati di Momiano, nav. dj., vol. XIII n. s., str. 266.).

Riassunto

Il saggio inizia con un riferimento alla posizione di Momiano, ai suoi edifici religiosi e un breve inquadramento storico fino ad arrivare al dominio veneziano del XVI secolo. Vengono trattati i rapporti tra Momiano e Pirano, lo Statuto di Momiano del 1521, la trascrizione momianese della Delimitazione istriana del 1548 e il “Catastico di Momiano” (XV-XVI secolo). L’insediamento viene citato in numerose annotazioni inviate dai rettori veneziani alla Repubblica di Venezia. Nel 1548 la fortezza viene acquistata dalla famiglia Rota con cui inizia un nuovo capitolo nella storia di questo territorio che si protrae fino alla seconda metà del XIX secolo. Notevoli sono anche le descrizioni del territorio da parte di studiosi d’epoca moderna quali Fortunato Olmo, Nicolò Manzuoli, Giacomo Filippo Tomasini e Prospero Petronio (tutti operanti nel XVII secolo).

Molti reperti testimoniano l’importanza di questo territorio non solo nel periodo più antico, ma anche in quello più recente.

Citato in numerosi scritti di storici e studiosi del territorio istriano, Momiano ancora oggi ne attira l’attenzione, per cui in un futuro va rivolta particolare attenzione all’analisi di documenti archivistici non ancora approfonditi.

Summary

The paper begins with an overview of the position of Momjan/Momiano, its sacral objects and a short summary of its history until its coming under Venetian control in the 16th century. Relations between Momjan and Piran/Pirano are explained, the Statute of Momjan of 1521, the Momjan copy of the Istarski razvod (the Istrian landbook) of 1548, and the Momjan Catastic (15th-16th century). The settlement is mentioned in numerous reports filed to the government in Venice by Venetian officials. When the Rota family bought the castle in 1548, a new chapter in the history of this area began, lasting into the second half of 19th century. There are also interesting descriptions of the Momjan area left by later explorers of Istria, such as Fortunato Olmo, Nicolò Manzuoli, Giacomo Filippo Tomasini and Prospero Petronio (all in the 17th century). Numerous findings confirm Momjan as a place of a highly interesting past, both ancient and more recent.

Recorded in writings of many historians and Istrian history researchers, Momjan attracts attention by various experts even today, with a view that in the future more attention should be placed on research and analysis of as-yet unknown archive documents.



CONTRIBUTO
REGIONE DEL VENETO

Knjiga je tiskana novčanom potporom Regije Veneto (R.Z. br. 15/94), Grada Buja i Upravnog odjela za kulturu Istarske županije
Pubblicazione realizzata con il contributo della Regione del Veneto - L.R. n. 15/94, della Città di Buie e dell'Assessorato alla cultura della Regione istriana.

Objavlivanje preslika, slika, fotografskog materijala i ostalih dokumenata omogućili su:

Hanno permesso per gentile concessione la pubblicazione di immagini, delle fotografie e degli altri documenti:

Biskupski arhiv u Trstu - *Archivio Vescovile di Trieste*

Državni arhiv Pazin - *Archivio di Stato di Pisino*

Državni arhiv Venecija – *Archivio di stato di Venezia*

Konzervatorski odjel Rijeka – *Dipartimento per la tutela dei Beni Culturali di Fiume*

Privatni arhiv Anna Benedetti (Monfalcone) – *Archivio privato di Anna Benedetti (Monfalcone)*

Privatni arhiv Adriano Gregoretti (Monfalcone) – *Archivio privato di Adriano Gregoretti (Monfalcone)*

Pokrajinski arhiv Koper – *Archivio regionale di Capodistria*

Državni arhiv Venecija – *Archivio di stato di Venezia*

Fotoreprodukcija je izvršena od strane Odjela za fotoreprodukciju Državnog arhiva u Veneciji.

Dozvola za objavu Ministarstva kulture urbroj. 5448/28.13.07/1, 6.9.2017.

La fotoreproduzione è stata eseguita dalla Sezione di fotoreproduzione dell'Archivio di Stato in Venezia.

Su concessione del Ministero per i Beni e le Attività Culturali, prot. 5448/28.13.07/1, 6.09.2017



GRAD BUJE
CITTÀ DI BUÏE

